Hymnologiske Meddelelser

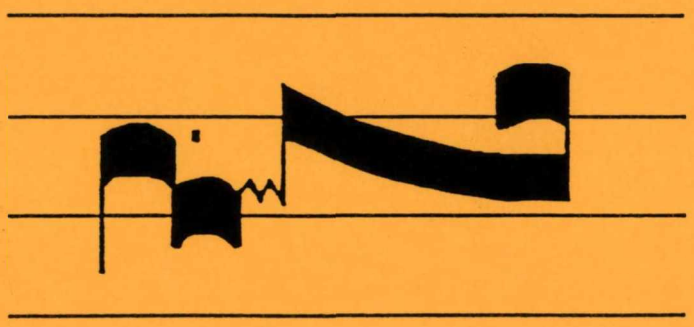

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

25. årg. april 1996 nr. 1

Hymnologiske Meddelelser

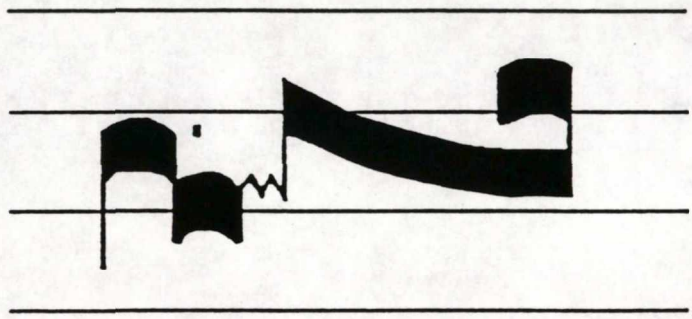

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

25. årg. april 1996 nr. 1

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
25. årgang 1996 nr. 1

Tekster og melodier:
Gustav Biering, Johannes Johansen, og Erling Lindgren s. 1

Artikler:
Gustav Björkstrand: Anders Frostenson i finsk psalmtradition s. 4
Age Haavik: Kjære Anders! s. 6
Elisabet Wentz-Janacek: Det som var från begynnelsen.
Inför Anders Frostensons 90-årsdag s. 9
Jens Lyster: Frostenson og Wivel - og Guds kærlighed s. 12
Jørgen Kjærgaard: ...gennem den kulsorte sky.
Overvejelser om en gammel salmes fremtid s. 20
Peter Møller: Tekst og musik til Brorsons salmer s. 29
Günter Weitling: Salmer på dansk og tysk
Nytt ljus över 1700-talets svenska koralhandskrifter s. 45
Flemming Lundgreen-Nielsen: Hellere bedrøve end bedrive i
"Om Himmerigs rige vi tales ved" s. 52
Valdemar Aastrup: Den gode hyrde s. 54

Anmeldelser:
Dansk Kirkesangs Årsskrift 1994, udgivet af Samfundet Dansk Kirkesang s. 57
(Ove Paulsen)
Hallgrimur Pétursson: Passionssalmer oversat af Björn Sigurbjörnsson s. 61
(Ove Paulsen)
Helge Fæhn: Gudstjenestelivet i den norske kirke -
fra reformasjonstiden til våre dager (Jørgen Glenthøj) s. 63
Melodier til Tillæg til Den Danske Salmebog, dobbelt-CD (Thomas Viggo Pedersen) s. 65
Henrik Fibiger Nørfelt: 13 melodier (Thomas Viggo Pedersen) s. 66

Småstykker:
Dit skæg, o Mand, er Synden lig (Sigvald Tveit) s. 68
Hvem kender Peter Ernst? s. 68
Melodiefterlysning til tekster af Andersen og Hauch s. 69
Redaktionelt s. 72
Forfatternes adresser s. 74

ISSN 0106 - 4940

Aftensang

Erling Lindgren 1995

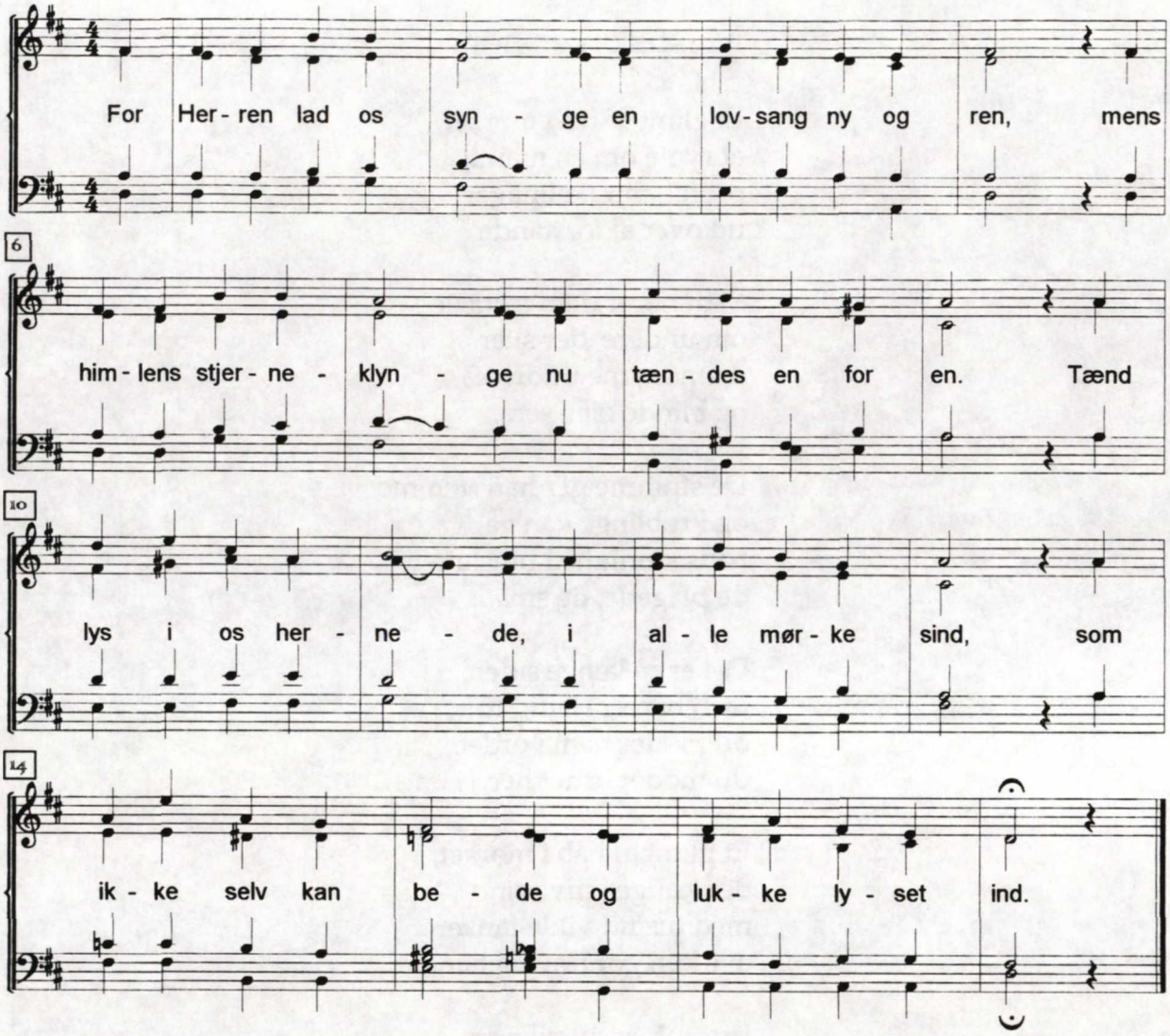

1. For Herren lad os synge
en lovsang ny og ren,
mens himlens stjerneklynge
nu tændes en for en.
Tænd lys i os hernede,
i alle mørke sind,
som ikke selv kan bede
og lukke lyset ind.

2. Og sig til dem, der lider
og synes, de er glemt:
I mørke midnatstider
er morgenlyset glemt.
Ja, sig til dem, der græder
og ligger søvnløst hen,
at du er alle steder
på vej som bror og ven.

3. O, du, som natten kender,
hvor alle lys går ud,
forladt af alle venner,
endog forladt af Gud,
fra korset vil du drage
forpinte hen til dig,
og stjerner sat på stage
er lyset på din vej.

4. Gør byrden uden tynge,
den syge tanke sund.
Og kan vi ikke synge,
læg sangen i vor mund.
Tilgiv, vi handled ilde
med det, du skabte smukt,
alt hvad der gik til spilde,
og det, der ej blev brugt.

5. Det skabte, som vi skænder,
som falder tit i skår,
vi tror, i dine hænder
det nyt og helt opstår.
Lad vore hjerter spille
og synge dag og nat
for dig, som aldrig ville,
at nogen er forladt.

Johannes Johansen 1983

Mesteren er her

Et glimt af lys i mørket,
et rygte om en mand,
profet, mirakelmager
ud over al forstand...

Man hører dem fortælle
om undere, der sker,
dæmonerne uddrives
og blinde øjne ser...

De stumme gi'r han stemme
og krøblinge kan gå,
hans kærlighed omslutter
de plagede, de små...

Det er så længe siden,
men han er stadig nær,
du møder ham i ordet,
du møder ordet her.

Et glimt af håb i mørket,
der knuger stive sind
med tusind vilde tanker,
der kun gør døv og blind.

Jeg tror, at du vil høre
mit bange hjertes skrig,
åh, Mester, lad mig røre
blot ved din kjortels flig!

Så spræng da rummets grænser,
lad lyset vælde ud,
mens himles lovsang bruser,
min Herre og min Gud.

Gustav Biering 1995

Fra Gustav Bierings "Status 1995" med 10 nye tekster. Privat tryk."Status 1984-90" er kommet i bogform på Fiskers Forlag med forord af domprovst Karen Horsens.

Anders Frostenson
90 år den 23. april 1996

Fra Hymnologiske Meddelelser skal der på 90 års dagen lyde et hjerteligt tillykke. Anders Frostenson er for flere af os og mange af vore læsere en god ven og et godt bekendtskab.

Fra det med rette højt berømmede "salmeværksted" på Stiftsgården i Båstad i januar 1978, der satte sig varige spor i alle de nordiske landes salmebøger, er der bevaret ovenstående foto, hvor ikke uden symbolværdi Anders Frostenson er placeret i midten. Udenom står fra venstre Karl Johan Hansson, Finland, Svein Ellingen, Norge, Jens Lyster, Danmark, og stiftsgårdens leder Sven Hernqvist. Ved klaveret sidder Roland Forsberg, Sverige.

J.L.

GUSTAV BJÖRKSTRAND

Anders Frostenson i finsk psalmtradition

Anders Frostenson gjorde sitt inträde i den finska psalmbokstraditionen med tre psalmer i 1943 års svenska psalmbok. Det var de klassiska psalmerna *Jesus från Nasaret, Bed för mig Herre kär* samt *Tung och kvalfull*. Psalmerna blev snabbt accepterade och älskade. Vid den frekvensundersökning **Tradition och förnyelse** som docent Karl-Johan Hansson gjorde år 1977 i anslutning till det pågående revisionsarbetet placerade sig särskilt den först- och sistnämnda högt. I sin dissertation **Studier i Finlands svenska psalmbok av år 1943** (1955) underströk Forssell att psalmen *Tung och kvalfull* i sig förenade många drag som var typiska för den då nya psalmtonen: individualismen, bibelallusionerna, solidariteten med de svaga samt det internationella perspektivet.

In i den finska psalmboken kom Frostenson med 1963 års tillägg. Det var *Som spridda sädeskornen*, i finsk översättning av Per Boreman. Däremot slog han inte alls igenom med samma kraft som på svenskt håll i den nya finska psalmboksrevisionen. Det var bara två psalmer som kom in i 1986 års finska psalmbok. Förutom den redan nämnda valde man *Tung och kvalfull* i översättning av Niilo Rauhala samt först i anslutning till själva kyrkomötesarbetet *Lågorna är många* i översättning av Tapio Saraneva. Orsaken till att Frostenson inte fick samma genomslagskraft på finskt håll som på svenskt ligger antagligen i att man inte fick fram goda översättningar. Eventuellt kan dock också teologiska faktorer ha inverkat.

På svenskt håll slog Frostenson däremot helt igenom. I psalmbokskommittén diskuterade vi ibland var gränsen gick för en enskild författares representation i psalmboken. Utan tvekan ledde detta till att vi medvetet satte tröskeln speciellt högt för Frostensons psalmer. Ändå kom han att bli den mest företrädda psalmförfattaren i den svenska psalmboken i Finland med hela 23 originalpsalmer och 7 översättningar. Som jämförelse kan nämnas att nationalskalden J.L. Runeberg är företrädd med 25 psalmer och 3 översättningar medan Martin Luther har 20 psalmer.

Förutom genom sina psalmer är Frostenson också mycket känd på svenskt håll i Finland genom sina dikter. Under mina pojkår, då jag ofta fick i uppdrag att bidra till programmet med diktuppläsning, valde jag gärna bland Frostensons dikter. Många bland dem har följt mig genom alla år. En del av dem återkommer i Rune Pär Olofssons bok "... och et oändligt hem". Bland dem som saknas vill jag särskilt nämna *"Det som intet betydde blev för mig allt"*. I sin enkelhet och kärnfullhet utgör den alltfort enligt min mening en pärla i svensk poesi.

På noget sätt känns det egendomlig att Anders Frostenson, som är en av den moderna psalmens mest eminenta företrädare, fyller 90 år. Att hans psalmer känns angelägna och talar starkt till människor på tröskeln till nästa millenium kan väl ses

som ett tecken på att psalmerna har den kvalitet som borgar för att de kommer att leva vidare långt efter det att vår generation har sjungit sin sista psalm. Och det är väl inom få områden som spåren av en människas gärning kan synas så länge och ge så väsentliga bidrag till den existentiella livstolkningen som fallet är med kyrkans psalmer.

ÅGE HAAVIK

Kjære Anders!

Å få muligheten til å si noe godt og vakkert til deg og om deg idet du passerer det ærværdige 90-årsmerket, er en glede. Når en attpåtil får være den som hilser på vegne av norske salmevenner, er det også en ære.
Hvordan skal en slik hilsen lyde?

I. Idet jeg tillater meg å se bort fra en regel som ellers sikkert er utmerket nok - nemlig at man ikke skal sitere seg selv - vil jeg for det første trekke frem noe jeg nylig har skrevet i en sammenheng som ikke hadde noen innsiktning mot gratulasjonens spesielle litterære genre. I innledningen til det forslaget til TILLEGG TIL NORSK SALMEBOK som ble offentliggjort i slutten av januar i år, står det å lese på side 5:

> «Den svenske salmedikteren Anders Frostenson - trolig den enkeltperson som har hatt mest skjellsettende betydning for vår tids salmediktning i Norden - har pekt på at salmen er et av de aller sterkeste *tradisjonsbærende* elementene i kirkens liv.»

II. Dernest vil jeg for det andre kreve meg selv til regnskap og spørre: Hvorfor skrev jeg dette? Hvorfor er du «trolig den enkeltperson som har hatt mest skjellsettende betydning for vår tids salmediktning i Norden»? Følgende momenter er etter mitt skjønn vesentlige:

1. Du stod frem i de salmefattige 30-årene med den styrke bevisstheten om en kallelse gir, og du bragte bud om noe nytt. Selv om det ikke skulle ha blitt til mer enn det du gjorde den gangen, ville du for alltid ha skrevet deg inn i salmehistorien - eller (hva som er viktigere!) salmesangen - først og fremst med det storslagne bildet i den lille salmen «Jesus från Nasaret»: Bildet av han som en gang for lenge siden vandret gjennom Galilea og Judea, og som siden har vandret ned gjennom århundrene, og som kommer forbi hvert sted der evangeliet lyder. Hver gang jeg synger den salmen, kjenner jeg den Bartimeus-bevisstheten den inngir: Nå er han her!

2. Senere ble du en fornyer av barnesalmen. KYRKOVISOR FÖR BARN er en samling man fremdeles studerer med begeistring. Den har bevart noe av den morgenduggens friskhet som må ha gjort sterkt inntrykk da den kom i 1960. Når en tenker på den rike flora av barnesalmer vi i dag betrakter som noe selvsagt, og så ser tilbake til 50-

tallet, må en fylles av takknemlighet. Og barnesalmen slik vi kjenner den i dag, er utenkelig uten Anders Frostenson. I dine bidrag i KYRKOVISOR har du allerede lært deg å beherske den strenge økonomiseringen med plass som dere svenske salmister er mestere i: Strofer som består av fire korte linjer, og en fint avbalansert helhet som gjennomføres i løpet av et lite antall strofer.

3. Du har vært inspiratoren i Hymnologiska Institutet. Her var du opptatt av å få «ett friskt flöde att strömma» og at salmediktning og koralkomponering skulle «utövas kontinuerligt på ett lika självklart sätt som all annan diktning». Gjennom små hefter med spennende salmer som prøver å gå i nye retninger, og med inciterende forord og kommentarer har du vært med på å føre frem mye som nå finnes i de nordiske salmebøkene. Og som en pålitelig stifinner til nye former har du også vist vei for andre. Derfor går din betydning for salmebøkene i Norden mye lenger enn til det alle selv kan se er knyttet til ditt navn.

4. Mange av oss har lært deg å kjenne som den maureflittige og hvileløse Salmebokkomitearbeideren. Mange vet også, både fra historien og av egen erfaring, at å betre en vei som skal ha en offisielt antatt salmebok som mål, med all den siktning og prøving og kryssild av synspunkter og interesser dette medfører - det er å gi seg inn på offerets vei. Én ting er at det krever en arbeidsinnsats som influerer hele tilværelsen. Noe annet er det at salmen rører rett og slett ved det innerste i vår sjel, både gjennom sitt *åndelige innhold,* som gjelder troens liv, men også gjennom sin *kunstneriske form.* Den som berører salmen, dette under i verden, den som skaper noe, som stiller seg til rådighet med sine gaver og sine innsikter - det menneske blir derfor ytterst sårbart. Men hvis ingen er villig til dette, dør salmen. Da ville den for lengst ha tilhørt det forgangne. Vi er mange salmebokarbeidere som er dypt takknemlig for det du har bidratt med gjennom mange og viktige år av ditt nå nittiårige liv!

5. Du er den levende dikteren med de følsomme antenner for samtiden, samtidig som du stadig har minnet om dogmets betydning. «Språk, samhälle och världsbild förändras, och psalmen måste liksom predikan tala till människorna nu. För den skull får den inte tappa sin förankring i Bibeln och dogmat.» Jeg tror tiden som kommer, også vil lete seg tilbake til andre av dine salmer enn de som ble stående. Mye spennende ble liggende igjen langs veien, fordi den tiden de oppstod i, ikke var moden for dem.

6. Hele veien har du holdt levende bevisstheten om gudstjenesten som salmens egentlige sted og livsrom, den gudstjeneste som har utgangspunkt i kirkens rom, men som ut fra dette sentrum omfatter all tilbedelse av den treenige Gud i ånd og sannhet. «Värdet, genomslagskraften, hos en psalm kan mätas först, när den insatts i

sitt rätta samanhang - i gudstjänsten.» Og et annet sted: «Två ljus på altaret och ett kyrkorums stillhet - det är här dessa sånger hör hemma. Men kyrkorummet kan vara ett vardagsrum, ett kök eller vårt eget innersta, var plats där vi möts i tystnad, ljus - sökande.»

Dager og år kommer til oss som gjester i vårt hus, og når deres tilmålte tid er til ende, forlater de oss igjen. Men noe av det de bar i favn, blir liggende igjen og funkle i minnet. Blant mine kostbarheter bevarer jeg erindringen om en mørk og ruskete januarnatt i den svenske badebyen Båstad i 1978. Som novise i sangmestrenes orden hadde jeg fått mulighet til å være til stede som observatør på et «salmeverksted»: en uke på stiftsgården i Båstad hvor diktere og komponister hadde satt hverandre stevne. Det ble en usedvanlig uke, med en åpenhet og tillit som forløste en skapende prosess som man kan se resultatet av i alle de nordiske salmebøkene. En sen, sen kveld skulle jeg ut for å forfriskes av natteluften. Da traff jeg deg og fikk slå følge på en vandring langs stranden. Slik hendte det seg at jeg fikk lære deg å kjenne. Og novisen sa til seg selv: Tenk å gå her og høre hva selveste nestor i Norden tenker om de ting som krever all min innsats! Tenk endog selv å bli hørt! Og så attpåtil *på stranden!* Jeg visste allerede fra dine salmer hva stranden betyr for deg. Stranden er stedet der den oppstandne møter sine. Stranden står for alt som er godt og vakkert i livet, ja, den er et uttrykk for selve Guds kjærlighet.

Kjære venn! Må Gud i sin godhet lage det slik at de årene han ennå har spart for deg, må komme deg i møte med den høye himmel, den vidstrakte åpenhet og den uendelige raushet som stranden har!

ELISABET WENTZ-JANACEK

Det som var från begynnelsen

Inför Anders Frostensons 90-årsdag

Så lätt att skriva om Anders Frostenson. Och så svårt. Lätt därför att det stoff som erbjuder sig är så rikt och finns alldeles nära. Svårt av alldeles samma skäl. Vi var "närbor" en tid med möjlighet till daglig kommunikation. Tidvis har texter och brev kommit tätt - och telefonsamtal.

Just som jag ville skriva dessa rader inför Anders 90-årsdag, fann jag i bokhyllan ett litet häfte med titeln "Det som var från begynnelsen" (Harriers 1943). Det innehåller ett par korta predikningar och en dikt, tydligen från pastor Frostensons tid i Stockholms Gustav Vasas församling. Inledningen till den första, En Faders kärlek, ger en nyckel till Anders livsinställning och psalmdiktning:

> "Första Johannesbrevets anslag 'Det som var från begynnelsen' har vackt ett minne från mina tidiga skolår.
> Vi gjorde en gång en geologisk utflykt till en liten sjö i Nordskåne. I strandens avlagringar kan man i skikt efter skikt se mycket tidiga lämningar efter olika geologiska tidsåldrar, under vilka jordytan formats - spår efter ett skede då jätteormbunkar och palmer växte här i ett tropiskt klimat, efter en period då landet låg sänkt under havsytan, efter en annan då det låg täckt av landisens köldpansar. Efter lektionens slut satt jag där ensam och hörde hur vattnet slog mot stranden och så tyckte jag att det var som om jag hörde hur årmillionerna började sorla och sjunga i vågbruset. Så såg jag ner i gräset. Där gick en myrstig. --- Så plötslig och väldig stod för mig kontrasten mellan årmillionernas gång över jorden och myrornas sekundsnabbt försvinnande livsrörelser. Jag fattade att under detta perspektiv blev det inte så stor skillnad mellan människans existens och myrans. --- Och så steg den gamla frågan för första gången upp för mig: Varifrån och varthän? Det vaknade i min pojksjäl en sådan het och häftig längtan efter att få veta något om livet här på jorden, sådant det var i sin första upprinnelse och begynnelse.
> När jag ungefär 10 år senare fick en personlig gudsupplevelse blev denna längtan uppfylld och liksom direkt bönhörd. Jag satte mig att läsa i min Bibel --- och kom direkt in i skapelseberättelsen. Och jag inte bare läste om detta: jag hade kommit i förbindelse med samma makt som skapade i begynnelsen.
> Det var som om jag fått lämna det tidsliga --- och bli förflyttad till skapelsens morgon. ---"

När jag läser den texten, hör jag för mig visan *Nu är det morgon, Morning has broken,* som blev en psalm hos oss tack vare Anders Frostenson:

Skapelsemorgon -
nu genom regnet, havsbruset, vinden
Guds röst oss når.

Och jag tänker på Himlavals, en av dikterna i den stora cykeln. En ny skapelses sång, som ligger här för tonsättning:

Han är i himlen, himlen är här.
Allting är närvaro, han är oss när.

Det har omvittnats att satsen Himmelriket är nära är en startpunkt för Frostensons psalmdiktning. De tre orden utgör slutrad i var och en av stroferna i genombrottspsalmen *Jesus från Nasaret går här fram,* skriven 1935.

Himmelriket är nära är också titeln på den samling Böner - Meditationer - Anrop, som Lennart Linder ur sin gamle vän Anders Frostensons stora material valde ut för en utgåva på Verbum 1993. Varje avdelning inleds med ett citat ur någon frostensonpsalm eller -dikt: Gud har skapat allting, allting rår han om; Blås på mig, skaparvind; Med solvarv och månvarv med åldrarnas stilla gång över jorden. Det sista citatet är hämtat från en dikt ur Genom lyckta dörrar (1938), ibland läst som dagens dikt i Sveriges radio (Anders Frostenson är också en l ä s t lyriker, inte enbart den sjungne psalmdiktaren). Den heter *Att mäta tiden.*

Lär mig att mäta tiden
ej med min lyckas
ej med min smärtas
ej med min längtans bedrägliga mått.
Stäm den i samklang
med solvarv och månvarv,
med stjärnvalvens vandring
och åldrarnas stilla gång över jorden.

Den stilla gången rymmer kosmiska syner, vissheten om en jag-du-alla-gemenskap, men inte minst vardagliga problem, fysiska defekter, "de obotliga själsfelen" , hörapparaten som spelar "sina självvalda melodier", de försvunna glasögonen. Allt kan förvandlas till bön: TACK,HERRE, att du söker oss medan vi letar efter våra glasögon.

Nu går jag tillbaka till de tidiga psalmerna. För hem och helgedom (1936) har betecknande nog för 1930-talet underrubriken Psalmförsök. Redan där finns ett par texter som med vissa ändringar 1976 blev viktiga psalmer i 1986 års psalmbok: Ett Kristusbrev till världen och översättningen av Isaac Watts När världens Frälsare jag ser. Från 30-talets mitt stammar också 9 Frostensonpsalmer i 1937 års psalmbok, förutom Jesus från Nasaret de båda nattvardspsalmerna *Som spridda sädeskornen* (efter fornkyrklig bön) och *Du öppnar, o evige Fader, Tung och kvalfull vilar hela världens*

nød på Jesu hjärta. Idrottspsalmen *Du, o Gud, är livets källa,* väckte diskussion har jag sett i protokollen. Den var tydligen alltför "ny". Men den kom med och finns kvar men i omarbetat skick.

Om 30-talets psalmer ofta skrevs på kända melodier och följde klassiska mönster, kom de ändå med en ny ton. Och sedan blåste frihetens vindar ännu starkare, korta lyriska psalmdikter växlar med beskrivande visor. I den svenska psalmexplosionen, som man talar om i andra länder, är som alla vet Anders Frostenson en av de huvudansvariga. Texterna vandrar ut i världen, men det kommer också in material att översätta eller bara ta utgångspunkt i. Detta är ingenting nytt för Hymnologiske Meddelelsers läsare, men när jag försöker samla tankerna för mitt bidrag till 90-årsfirandet, tycker jag att jag ser de frostensonska psalmdecennierna framför mig. Ser bilderna som han gett oss, frihetens symboler och kärlekens karakteristika och hur alltsammans hänger samman med det som var från begynnelsen.

Så lätt och så svårt att skriva om Anders Frostenson. Men framför allt glädjefyllt!

JENS LYSTER

Frostenson og Wivel - og Guds kærlighed

I første årgang af dette tidsskrift kunne læserne i aprilnummeret 1972 møde en splinterny dansk oversættelse af Frostensons "Guds kärlek är som stranden och som gräset". Derfor giver det for mig god mening at fejre Anders Frostensons 90 års fødselsdag i tidsskriftets nu 25. årgang, jubilæumsårgangen, med en analyse af samme Frostensonsalme, der i mellemtiden har gået sin sejrsgang ud over store dele af kristenheden.

Mit første møde med "Guds kärlek" fandt sted i august 1971 i Vadstena, hvor min kone og jeg på vores bryllupsrejse som deltagere i årets hymnologkongres hørte denne nye Frostensontekst på Lars Åke Lundbergs iørefaldende melodi. Den blev fremført af et dygtigt svensk sangkor under ledelse af en veloplagt Harald Göransson. Jeg besluttede, at den tekst skulle jeg ved lejlighed overføre til dansk. Det skete det følgende år, og den 28. marts, på vor svenskfødte Dronning Ingrids fødselsdag, lagde jeg sidste hånd på en ret fri gendigtning og kunne straks efter publicere den i mit "værkstedsblad om salmer" - dengang Hymnologiske Meddelelsers forklarende undertitel.

"Guds kärlek" fangede opmærksomheden, fordi teksten ved en kontrastassociation fik mig til at tænke på en af de danske sange, som jeg i forvejen var fortrolig med, nemlig Ole Wivels "Der truer os i tiden".

De to sange er vidt forskellige, men der er motivfællesskaber, som gør det nærliggende at sidestille dem. Ole Wivels sang, der især er blevet kendt gennem Højskolesangbogen, har aldrig gjort krav på at være en salme, hvorimod Frostensons tekst bevidst er opbygget som en sådan.

Wivels sang foregiver at distancere sig fra salmegenren som et fænomen, der hører fortiden til:

> Før sang man roligt salmer
> i fattet tro på Gud.
> Men gammel enfold falmer
> som løv og slettes ud... (str. 2,1-4).

Man kunne kalde Wivels tekst en antisalme. Så meget mere er det skæbnens ironi, at den i årevis er blevet sunget på melodien til Petter Dass' salme "Om alle mine lemmer" (DDS 8). Omvendt er Frostensons salme båret frem af bossa nova rytmer og blev alene af den grund nægtet optagelse i det danske '78-tillæg.

Både Wivel og Frostenson skriver om skabelse og syndefald, men så forskelligt de dog gør det! Ved første øjekast virker det overraskende, at det er ikke-teologen og

Gyldendaldirektøren Ole Wivel, der betjener sig af traditionelle kirkelige begreber som "Adam" og "ordet", når han skal beskrive det 20. århundredes syndefald, som skete med atombomben over Hiroshima og supermagternes efterfølgende terrorisering af hele jordkloden med deres atomoprustning, hvorimod kyrkoherden i Lovö Anders Frostenson skriver sin salme helt uden brug af bibelske billeder og kun med anråbelsen "O döm oss, Herre" og forventningen til "förlåtelse" i sidste strofe som utvetydige kirkelige signaler. Det er ganske bevidst fra Frostensons side og i tråd med, at han i et brev af 12. 6. 72, hvori han beder mig om flere danske oversættelser, stiller sig "lite tvekande inför präster som översättare; de brukar ha svårt att komma loss från sitt predikospråk". Man kan anskue den antydede tendens hos begge digtere som psykologisk forklarlige forsøg på at lægge distance til deres daglige professioner.

For Frostenson er syndefaldet ikke atombomben. Han nævner den ikke, for i 1968 er atommarchernes tid forbi, og bomben er nu kun et blandt flere symptomer på "vårt eget knutna jag" og den frygt, som deler verden op i magtblokke og får mennesker til at holde sig hinanden fra livet ved hjælp af jerntæpper og pigtråd.

Wivel er, som allerede antydet, inspireret af den bibelske syndefaldsmyte, der strukturerer hans sang. Hiroshimabomben er den skæbnesvangre frugt, som Adam har hentet ned fra kundskabens træ med tragedien til følge:

Der truer os i tiden
en ond, usynlig magt:
vor egen sikre viden,
som sprængte med foragt
den skænkede natur
og nedskrev Adams billed
til skyggen på en mur (str. 1).

Med de sidste ord hentydes til fundet af menneskesilhuetter på husmurene i Hiroshima - det eneste, der var tilbage, som kunne røbe eksistensen af mennesker, der var smeltet væk og brændt til aske i det blændende lys- og ildhav. Kundskabens frugt er dødbringende for "den skænkede natur" og reducerer eksistensen til en skyggetilværelse i kronisk frygt. Vi bliver mindet om mytens Adam, der skjuler sig for Gud, angst for at blotte sig. Adskillelsen fra Gud og eksistensen øst for Paradis skildres sådan hos Wivel:

En frygt på vore øjne
er lagt som ild og is.
Afmægtige og nøgne
vi ser alt livs forlis:
vor jord forladt af sol,

de stærke bjerge smuldret
fra nedbrudt pol til pol (str. 3).

I denne negative vision er Adam blevet seende og indser konsekvensen af sin brøde. Vi bliver igen mindet om Petter Dass:

Gud er Gud, om alle land lå øde,
Gud er Gud, om alle mand var døde.. DDS 7,2.

Gud mangler i Wivels citerede vers. Det er netop Guds fravær, der fremkalder den skildrede lammende frygt og visionen af "alt livs forlis". Men Gud er dog forudsætningen for de efterfølgende strofer om ordet, skaberordet, der alene kan genskabe og forny vore livsbetingelser,

... så vi alligevel
får ærligt mod til sammen
at vedgå arv og gæld.

Og Wivels sang slutter med fortrøstningen til, at den Gud, der skaber af intet, stadig ligesom i myten vil kalde Adam frem af hans skjul med et "Hvor er du", nu til fornyet ansvarlighed over for livet:

En Adam i os alle
hver stormfuld jævndøgnstid
kan høre nogen kalde
langmodig, trofast, blid:
Mit barn, mit barn, giv agt -
alt er igen uprøvet
i dine hænder lagt (str. 7).

Når jeg har dvælet så indgående ved Wivels tekst, er det ikke, fordi jeg regner med, at Frostenson kender den eller har ladet sig inspirere af den femten år yngre danske digterkollega og hans sang fra 1959, men fordi jeg mener at kunne sætte Frostensons salme i relief ved at se den på *den* danske baggrund, der var *min* litterære baggrund for at gendigte Frostenson.

Anders Frostenson var i 1968, da salmen blev til, så meget barn af sin tids teologi, at han som en anstændig teolog med respekt for sig selv nødvendigvis måtte afmytologisere evangeliet. Derfor er "Guds kärlek" en afmytologiseret skabelses- og syndefaldssalme, hvorimod Wivel med sin baggrund i den grundtvigske højskoletradition naturligt kan knytte til ved myten og dog have anstændigheden i behold.

Når Frostensons salme er blevet så elsket, hænger det for mig at se ikke mindst sammen med salmens naturindgang, der også er dens omkvæd.

Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem.
Vi frihet fick att bo där, gå och komma,
att säga ja till Gud och säga nej.
Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem.

I denne løst henkastede skitse til et natursceneri, som for mange vil give mindelser om den svenske skærgård, kan også de finde behag, der ikke er plaget af overdreven religiøsitet. Frostenson nævner strand og græs og blæst og udsyn som repræsentative udtryk for den natur, som vi gerne vil kendes ved, når den viser sig fra sin bedste side. At naturbillederne er fire små snapshots, der tilsammen skal udtrykke noget betagende og overvældende og gavmildt, ser jeg bekræftet i den afsluttende bestemmelse af Guds kærlighed: den er et uendeligt hjem med plads til, at mennesker kan folde sig ud i den frihed, som hjemmet generøst og gavmildt skænker sine børn.

For en overfladisk læsning handler strofen om, at skærgårdssommerhuset er fristedet, hvor man kommer, når ferien begynder, og rejser fra, når ferien er slut. Og søndagene indimellem giver mulighed for at gå i kirke - at sige ja til Gud - eller at nyde stranden og græsset og vinden og udsynet i kirketiden og dermed sige nej til Gud, hvilket dog i grunden ikke er så slemt, fordi denne natur jo netop repræsenterer samme Gud. Dvs. at selv et nej med lidt god vilje - og viljen ser Vorherre på - kan tolkes som en variant af et ja. Denne tolkning forklarer salmens popularitet i et afkristnet Sverige.

Dette er naturligvis en bevidst karikeret læsning af disse vers, men eftersom jeg har mødt sådanne forsøg på at misforstå Frostensons salme, vil jeg kun sige, at intet er lettere end at misforstå, og at det selvfølgelig står enhver frit for.

For mig står Frostensons tekst som en velkomponeret salme, der handler om vilkårene for Guds skaberværk, når det er overgivet i menneskehænder. Som led i afmytologiseringen er den mytologiske Edens Have nu henlagt til Sverige - i min gendigtning til Danmark - og anskues som vort udgangspunkt, vort jordiske hjemsted. Dette hjem er det konkrete udtryk for Guds kærlighed, hvis væsen er, at den skænker sine børn den fulde frihed, der også omfatter retten til at gå sine egne veje, også når disse veje fører bort fra Gud. Kun således antydet - som en mulighed - møder vi syndefaldet i 1. strofe.

Ligesom Wivels sang rummer en vision - Adams vision af alt livs forlis - , har nu Frostensons salme i sin 2. strofe det moderne myndiggjorte - og faldne! - menneskes

vision af sin selvrealisering, skildret med ord, der er som taget fra 68-oprørets floskulatur, hvis skønne drømme man alt efter gemyt kan smile ad eller bevæges ved:

> Vi vill den frihed där vi är oss själva,
> den frihet vi kan göra något av,
> som ej är tomhet men en rymd för drömmar,
> en jord där träd och blommor kan slå rot.
> Guds kärlek... (str. 2).

Jovist er visionen smuk nok. Men ligesom visionen hos Wivel ser bort fra Gud og derfor ikke ser noget håb, således lider menneskenes skønne vision i Frostensons salme af en tilsvarende mangel på erkendelse af, at synden er kommet ind i verden, og at den hårde virkelighed øst for Paradis ikke svarer til drømmene, der ikke kan skabe, hvad de nævner, fordi de ikke har Guds skaberkraft i sig. Menneskenes forgæves forsøg på at kopiere Skaberen under hans fravær fører til idealistisk skabagtighed, og i stedet for den nye verdensorden, hvor drømmende blomsterbørn anbringer liljer i geværpiberne, får vi det menneskedesignede helvede og erkender desillusionerede, at

> ... ändå är det murar oss emellan,
> och genom gallren ser vi på varann.
> Vårt fängelse är byggt av rädslans stenar.
> Vår fångdräkt är vårt eget knutna jag.
> Guds kärlek... (str. 3).

Strofe 3 handler altså om de skønne drømmes forlis. Den gudgivne frihed er sat over styr, og menneskene ser konsekvenserne af at være fri for Gud. Og så er Frostenson dér, hvor også Wivel ser "vor jord forladt af sol, de stærke bjerge smuldret fra nedbrudt pol til pol". For Frostenson er ondets rod "vårt eget knutna jag", for Wivel "vor egen sikre viden".

Begge vender sig til Gud om hjælp. Frostenson med en bøn til verdensdommeren. Wivel lader "vort hjerte banke tungt og søge i sin feber mod håbets vendepunkt", der for ham er "ordet":

> I ordet overvintrer
> den sandhed, vi forlod,
> og ingen magt kan hindre
> den i at fæste rod... (str. 5).

"Ordet" kommer ret uformidlet hos Wivel, som en Deus ex machina. Men Wivel vil vel hævde, at ordet blot har ligget i dvale i det sækulariserede samfund og kan hentes

frem af enhver, der "søger mod håbets vendepunkt". Ligeledes må Frostenson vel mene, at bønnen til Herren ligger lige for, når vi erkender drømmens afmægtighed over for "vårt eget knutna jag". Forestiller Frostenson sig også, at gudsbevidstheden lever i det skjulte, i en dvalelignende tilstand, og vågner til live, når der er brug for den? Måske er noget sådant antydet i det omkvæd, der sætter sit præg på hele salmen:

Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem.

Guds kærlighed vandrer med, som en skystøtte og som en ildsøjle, under hele menneskets flugt fra Gud. Guds kærlighed er fulgt med både under den naive drøm i strofe 2 og under drømmens forlis i strofe 3 og følger stadig med i skikkelse af omkvædet. Omkvædet om "Guds kärlek" er en litterær nødvendighed for hele sammenhængen i denne salme, og karakteren af skabelsessalme styrkes ved dette omkvæd, der giver associationer til omkvædet i den bibelske skabelsesberetning: "Og Gud så, at det var godt" [1]. Ved omkvædets formidling kan slutstrofen da omsider lade Guds kærlighed træde frem i skikkelse af verdensdommeren, der tillige er den frelser og forløser, som har magten til med sin tilgivelse at åbne det om sig selv lukkede menneske og sætte det i frihed.

Det er den samme forløsning takket være syndernes forladelse, som der ses hen til i Wivels str. 6:

... I ordet skal vor færden
fra dag til dag fornys,
så vi alligevel
får ærligt mod til sammen
at vedgå arv og gæld.

Der er hos Wivel en lavmælt stemmeføring og en økonomisering med ordene, som gør, at det lille ord "alligevel" kommer til at virke meget stærkt. Det samme gælder også den afsluttende meddigtende brug af den bibelske myte, hvor den himmelske far kalder på sit jordiske barn for atter at lægge livet nyt og ubrugt i dets hænder.

Denne mulighed er naturligvis ikke til rådighed i Frostensons afmytologiserede salme, der efter poesien og billedrigdommen i stroferne 1-3 ender overraskende

---

[1] Derfor er det fatalt og på langt sigt dræbende for denne salme, at den i Danmark - i min oversættelse, Gud bedre det, men uden min gode vilje - siden begyndelsen af 80'erne er blevet lanceret i mange samlinger uden gennemgående omkvæd, kun med en gentagelse af hver strofes indledende vers.

dogmatisk docerende og upoetisk definerende. *Digteren* må i den konkluderende slutstrofe vige pladsen for *forkynderen*, som slår fast, at den sande frihed kun findes, hvor Guds kærlighed vandrer blandt alle mennesker, folk og racer her (på jorden? i det multietniske Sverige?). Frostenson burde nok ved disse vers have vendt sin ovenfor udtalte sunde skepsis ved præster, der "har svårt att komma loss från sitt predikospråk" indad mod sit eget kød og blod:

O döm oss, Herre, frisäg oss i domen.
I din förlåtelse vår frihet är.
Den sträcker sig så långt din kärlek vandrar
bland alla mänskor, folk og raser här.

Denne slutstrofe, som den ukirkelige svenske hr. Jönsson og den danske hr. Hansen næppe fatter en brik af, minder mig lidt for meget om et kirkeligt ghettosprog, hvor den globale kærlighed, der gælder alle racer, hører til de svulstige yndlingsklicheer. Derfor har jeg altid haft svært ved at fordøje denne økumeniske McDonald burger. Jeg forsøgte i 1972, men med tvivlsomt held, at lade den frie danske oversættelse munde ud i en eskatologisk vision om den frihedens time, der vil oprinde i Gudsriget, når alle gør, som kærligheden vil. Det kan og det er blevet misforstået.

Den forestående 90-års dag har givet anledning til fornyet fordybelse i den svenske tekst, og her er så, som en fødselsdagshilsen fra Danmark, mit fornyede bud på Guds kærlighed på dansk. Til slutstrofen har jeg ladet mig inspirere af det ord, der i Wivels sang er håbets vendepunkt. Det er dette ords forkyndelse, der sætter mennesker i frihed! Som en slags poetisk modvægt mod det dogmatiske element har jeg tilladt mig at indføre et beskedent rim i slutstrofen. Til det uundgåelige spørgsmål om, hvad klodeskyer er for størrelser, er svaret, at både Holger Drachmann og Martin A. Hansen skriver om klodeskyer som noget af det, der præger det danske sommerlandskab. En klodesky er ifølge ordbogen en tyk kuppelformet (sommer)sky, på latin cumulus.

Guds kærlighed er strand og grønne enge,
er klodesky'rs uendelige hjem.
Her fik vi frihed til at gå og komme,
at sige ja til Gud og sige nej.
Guds kærlighed er strand og grønne enge,
er klodesky'rs uendelige hjem.

Vi vil en frihed uden bånd og lænker,
hvor håbet lever, livets mylder gror,
hvor freden skaber tumleplads for drømme,
en jord, hvor træer og blomster kan slå rod.

Guds kærlighed er...

Men stadig er der mure os imellem,
og gennem tremmer ser vi livet an.
Vort fængsels mur er rejst af frygtens stene,
vor fangedragt er jegets grådighed.
Guds kærlighed er...

Døm os, o Gud, men gør os fri i dommen.
I din tilgivelse vor frihed bor;
frihed så langt din kærlighed forkyndes
blandt alle folk og mennesker på jord.
Guds kærlighed er strand og grønne enge,
er klodesky'rs uendelige hjem.

JØRGEN KJÆRGAARD

...*gennem den kulsorte sky.*
Overvejelser om en gammel salmes fremtid.

De senere års interesse og debat om fornyelse af den danske kirkes salmesang og salmebog har i altovervejende grad koncentreret sig om nye salmer.

Men hvad med de gamle? Den kommission, kirkeministeren nedsatte i 1993 med henblik på at udarbejde et forslag til en ny salmebog, fik som en del af sit kommissorium den opgave, at "*Salmebogen bør både indeholde salmer fra dansk salmesangstradition og fra vor egen tid.*" Fornyelsen af den danske salmesang rummer altså ikke blot opmærksomheden over for det nye, men i lige så høj grad en afgørelse for i hvilken form og i hvilket omfang det gamle skal videreføres. Kommissoriet fortsætter: "*Ved udvælgelsen af salmer fra tidligere tider bør der lægges vægt på salmer, der er i fortsat brug, ligesom der bør tages fornødent hensyn til, at de forskellige perioder i den danske salmedigtnings historie er kvalificeret repræsenteret. I den forbindelse bør det tilstræbes, at tidligere tiders salmetekster gengives i så oprindelig form som muligt, idet dog også salmernes anvendelighed i en gudstjenstlig sammenhæng må tages i betragtning, bl.a. ved udvælgelsen af vers fra de enkelte salmer.*"

Man vil med nogen ret kunne hævde, at der her i kommissoriet er nedlagt et historiserende syn på salmetraditionen og dermed på, hvad en salmebog i dagens Danmark skal være; altså noget i retning af en antologi af sangbar, kirkelig digtning til alle tider. Måske er der noget om det, men det er jo ikke ensbetydende med, at der så også lægges en distance ind i forhold til de ældre salmers stadige aktualitet, når det drejer sig om nutidens behov for at indfatte evangeliet og gudsforholdet i et gyldigt udtryk.

Man kan også se det sådan, at formuleringen definerer snarere et arbejdsfelt. Endda et rummeligt, hvor der gives mulighed for at tillægge den enkelte salmes originale form og dennes reception en relevans i forhold til den form, hvori den eventuelt skal have en fremtid.

Som et eksempel på, hvilke muligheder der dermed gives, vil jeg her præsentere en kendt salme, behandlet efter de intentioner, salmebogskommissionens kommissorium udtrykker. Det drejer sig om Den danske Salmebog nr. 198, Kingos store påskesalme: *Som dend Gyldne Sool frembryder.* En salme, som står centralt blandt vore påskesalmer; - ifølge salmevalgs-undersøgelsen 1988-91[1] er denne salme den 7. hyppigst brugte blandt de 23 opstandelsessalmer i Den danske Salmebog. Der er altså ingen tvivl om, at denne salme fortsat skal have plads i den danske salmebog - men i hvilken skikkelse?

Som stort set samtlige af Kingos salmer i Den danske Salmebog fremstår også denne i stærkt ændret skikkelse på grund af den receptionshistorie, som har bragt den frem til vor nuværende salmebog.

Kingo skrev salmen til sin salmebog "Vinter-Parten", 1689, som en salme til tolvprædiken eller aftensang på Første Påskedag, og herfra tog salmekommissionen den ind i Den forordnede nye Kirke-Psalmebog 1699 (K), men allerede da underkastet ændringer. Ændringerne i forhold til originalen var i K beskedne, sandsynligvis sanktionerede af Kingo selv; men næppe ønsket af ham.

Den ændrede salme gik videre til Pontoppidans salmebog 1740, og redigeredes påny i Guldbergs 38 år efter. Med Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798 lemlæstedes Kingos digt totalt. Salmen blev beklippet fra de originale 10 til 3 strofer, som indholdsmæssigt var fjernet langt fra Kingo. Blot en enkelt strofe illustrerer til fulde resultatet:

See den gyldne Soel frembryder
Giennem Uveirs mørke Skye;
Hele Jordens Kreds sig fryder;
Haabet straaler frem paa ny:
Saa gik Jesus af sin Grav,
Og os Lys og Glæde gav.
Lov og Priis og evig Ære
Jesus, den Opstandne, være!

Det 19. århundredes salmearkæologer afdækkede i forskellig hensigt salmen påny. C.J. Boye tog fat på den i 1833[2]. Grundtvig arbejdede gentagne gange med den[3]. J. P. Mynster[4] foretog til sit tillæg 1845 henved en snes ændringer i teksten - ét og andet tyder på skjult inspiration fra Grundtvigs version i 1. bind af Sang-Værket, 1837 - og det var også Mynster, der fandt på at udskille originalens 10. strofe til det selvstændige salmevers, vi endnu har i Den danske Salmebog som nr. 390.

Den reducerede salme og enkeltverset gik ind i de følgende salmebøger: Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt 1855, nr. 136 og 227 (med yderligere tekstændringer), Salmebog for Kirke og Hjem (KH), nr. 238 og 418 (med en smule tilbageføring til Kingos ordvalg). Noget tilsvarende gælder for de sønderjyske salmebøgers gengivelse af salmen.

Den danske Salmebog (D) arvede salmen og verset fra KH, førte hist og her teksten tilbage mod Kingo, men indføjede også en enkelt ændring i hovedsalmen.

Her står vi altså i dag. Med en original dansk salme af barokkens store salmedigter, som er nået til os gennem de mellemliggende kirke- og kulturhistoriske epokers filter. En umiddelbar sammenligning med originalen viser, at det aktuelle destillat ikke er tilfredsstillende.

Den følgende gennemgang skal derfor tilkendegive, hvorledes en ny overvejelse af salmens originale komposition og tematik vil føre frem til en form som, i større respekt for originaldigtets integritet, tillige bringer et klarere evangelisk udsagn, der giver salmen et indhold og en udtryksfuldhed, den ikke har haft de seneste 200 år.

Det ville alene tjene fuldstændigheden at anføre salmen i alle dens senere varianter - ikke overblikket, og heller ikke det, der her er anliggendet. Derfor aftrykkes blot, som eksempel på forrige århundredes forsøg på dels at genindvinde de gamle salmers stærkere udtryk, dels give dem en sproglig form, samtiden kunne goutere, Grundtvigs bearbejdelse fra *Sang-Værk til den Danske Kirke samlet og læmpet af Nik. Fred. Sev. Grundtvig, 1. Bd. Kjøbenhavn 1837* (SV). - Netop Grundtvigs "læmpelser" illustrerer, at forsøget på at gengive salmen dens oprindelige spændstighed enten bliver overspændt eller spænder for vidt, når der, som det vil fremgå, skræves over væsentlige strofer i originalen. Enkelte træk i receptionen efter Sang-Værket tyder på, at Grundtvigs bearbejdelse fik en vis betydning for den form, hvori salmen er nået frem til i dag. Den egentlige grund til i denne sammenhæng at anføre Grundtvigs 1837-version er dog, at den hele digtet igennem afgiver kontraster, der sætter originalen i relief.

Endelig anføres salmen, som den står i den nuværende salmebog.

KINGO Vinter-Parten 1689	GRUNDTVIG Sang-Værk I, 1837	Den danske Salmebog 1953
1. SOm dend Gyldne Sool frembryder Giennem dend kulsorte Sky, Og sin Straale-Glands udskyder, Saa at Mørk og Molm maa fly, Saa min JEsus aff sin Grav, Og det dybe Dødsens Hav Opstood ærefuld aff Døde, Imod Paaske Morgen-røde.	1 Som den gyldne Soel frembryder Giennem den kulsorte Sky, Og sin Straale-Glands udskyder, Medens Mørk og Mulm maa flye, Saa min *Jesus* af sin Grav, Af det ravnesorte Hav, Opstod herlig fra de Døde I en Paaske-Morgenrøde!	1. Som den gyldne sol frembryder gennem den kulsorte sky og sin stråleglans udskyder, så at mørk´ og mulm må fly, så min Jesus af sin grav og det dybe dødens hav opstod ærefuld af døde imod påske-morgenrøde.

Den gyldne sols frembrud gennem den kulsorte sky, så mørket og mulmet flygter, er hos Kingo et billede på opstandelsen. Således opstod Kristus. Hos Grundtvig er det naturbeskrivelse. Morgengryet i salmen får lov at stå som det selvstændige naturfænomen, hvilket ses af Grundtvigs behandling af konsekvensen. Mørket og mulmet flygter ikke for opstandelsen, men flyer "*medens*" solen står op. Naturen er i sin lovmæssige harmoni også denne morgen.

Bemærkelsesværdigt er Kingo mere bibeltro. Han kender evangeliernes beretning om kvinderne, der kom til graven endnu før solen var stået op - og da var stenen allerede væltet fra, og Jesus stået op; altså: "***Imod** Paaske Morgenrøde.*" For Grundtvig er det igen naturfænomenet, morgenrøden, der bruges som opstan-

delsesparadigme; men i en forskudt sprogdragt, som: "*Paaske-Morgenrøde!*" - Hvilket må være en ganske særlig form for morgenrøde, udhævet ved udråbstegnet.

Den danske Salmebog vender i det store og hele tilbage til Kingo; dog er fyrrernes funktionalistiske sprogarkitektur kendelig: "*mørk*", "*dødens*" i stedet for Kingos stærkere "dødsens". Endelig overtages påske-morgenrøden ureflekteret.

2. Tak, O store Seyer-HErre, Tak, O Livsens Himmel-Helt, Som ey døden kund´ indsperre I det Helved-mørke Telt! Tak fordi at op Du stood Og fik Døden under Food! Ingen Tunge kand dend Glæde Med tilbørlig Lov udqvæde.	2 Tak, du store Seier-Herre! Tak, Du Livets Himmel-Helt, Som ei lod dit Støv indspærre i det helvedmørke Telt! Tak, for tidlig op Du stod, Traadte Døden under Fod! Ei min Tunge kan den Glæde Med tilbørlig Lov udkvæde!	2. Tak, o store sejerherre! Tak, o livsens himmelhelt! som ej døden kunne spærre i det helvedmørke telt! Tak, fordi at du opstod og fik døden under fod; ingen tunge kan den glæde med tilbørlig lov udkvæde.

Kingos "***Livsens** Himmel-Helt*" fornemmes umiddelbart mere omfattende og gennemsyrende end det mere ferske, nøgterne "*Livets Himmel-Helt*". Kingos sprog florerer imidlertid med disse former: "dødsens", "livsens"... som i datiden næppe havde samme opgraderede valør som de nu fornemmes at rumme. Alligevel er Kingos form at foretrække; D følger da også Kingo.

Det samme er tilfældet, hvor Grundtvig i sin version forsøger at etablere en direkte, personlig tiltale, frem for Kingos mere ophøjende "*o*". Igen bør originalen foretrækkes, ikke blot af pietetshensyn, men fordi alt andet vil være en svækkelse.

Det er en anden af Grundtvigs ændringer ikke. Med ordvalget: "*trådte døden under fod*" forstærker han det dramatiske, der altid ligger latent hos Kingo. Men billedet stivner i fortidighed, og bliver til et sprogligt skilderi af den slags senrenæssancen var rig på - hvor man ser den opstandne i et spring rejse sig af graven og i samme bevægelse træde død og djævel under fode. Kingos knap så fysiske formulering antyder derimod en uafsluttet handling: "*og **fik** Døden under Fod*" - dette er stadigvæk situationen, dette er fortsat opstandelsens konsekvens, gyldigt også for den, der nu synger. Dermed rummer salmen i originalens formulering en almengyldighed, der rækker ud over det historiske, og som just er baggrunden for originalens: "*ingen Tunge kan den Glæde med tilbørlig Lov udqvæde*".

3. Jeg kand finde i mit hierte, At min Siæl har Trøst der aff, Som kand lindre ald min smerte, Naar Jeg mindes kun din Grav, Og betænker hvor du laa Udi Dødsens fæle Vraa, Og stood op med Krafft og Ære, Hvad kand større Glæde være.	3 Jeg kan finde i mit Hjerte, At min Sjæl har Trøst deraf, Som kan læge al min Smerte, Naar jeg mindes kun den Grav, Hvor med Engle-Vagt Du laae, Tændte Lys i mørke Vraa, Og stod op med Kraft og Ære! Hvad kan større Glæde være!	3. Jeg kan finde i mit hjerte, at min sjæl har trøst deraf, som kan lindre al min smerte, når jeg mindes kun din grav og betænker, hvor du lå udi dødens mørke vrå og stod op med kraft og ære, hvad kan større glæde være!

Grundtvig foretager i 3. strofe en række ombøjninger i forhold til originalen. Trøsten ved opstandelsen kan, hos Grundtvig, "*læge*" al smerten, altså helbrede den, skaffe den ud af verden. Kingo er mere realistisk og dermed mindre postulerende, når han nøjes med ordet "*lindre*", (der iøvrigt klinger langt mere helbredende...)

Kingos strofe har rum for meditation over død og grav, men Grundtvig skynder sig at tage opstandelsesfænomenerne på forskud ved at mildne sceneriet med englevagt og ved at lade Kristus i god tid tænde lys i graven. Derved skabes der en ubalance, det lyse får utidig overvægt, og Grundtvig nødes til langt kraftigere at udbasunere opstandelsen ved hjælp af udråbstegnet - som Den danske Salmebog arver!

Dermed er vi frontalt stødt ind i et generelt problem: Tegnsætningen i Kingos salmer. Netop i Kingos tilfælde kendes de udgaver, hvori salmerne første gang forelå på tryk. Og for flere af dem gælder det - VP og K - , at Kingo selv havde afgørende hånd i hanke med trykning og korrektur. Han har altså sandsynligvis selv afgjort tegnsætningen. Jo mere man fordyber sig i Kingos digtning og derved opdager, at intet er overflødigt, men har sin plads og begrundelse, jo mere fornemmes også tegnsætningen hensigtsmæssig og velbetænkt. Det bør den næste salmebogs gengivelse af disse salmer respektere. Den nuværende gør det ikke.

4. Ligger Jeg i syndsens Boye,	4 Snubler jeg paa glatte Veie,	4. Ligger jeg på syndens veje,
Ligger Jeg i Armod ned,	Synker jeg i Armod ned,	ligger jeg i armod ned,
Ligger Jeg i sygdoms Koye,	Ligger jeg paa Syge-Leie,	ligger jeg på sygdoms leje,
Ligger Jeg i Uselhed;	Vaandes jeg i Usselhed,	ligger jeg i usselhed,
Ligger Jeg fortrængt, forhadt,	Ligger jeg fortrængt, forhadt,	ligger jeg fortrængt, forhadt
Og aff Verden slet forladt,	Og af Verden slet forladt,	og af verden slet forladt,
Skal Jeg Huus i Graven tage,	Skal jeg Huus i Graven tage,	skal jeg hus i graven tage,
O her er dog haab tilbage.	O, der er dog Haab tilbage!	o, her er dog håb tilbage.

Netop sammenligningen mellem Grundtvigs bearbejdelse og Kingos originale digt afslører en generel arv fra forrige århundredes salmeredaktører: Trangen til at ville forbedre - i dette tilfælde variere ordvalget. Det har været for fristende for en ordjonglør som Grundtvig ikke at holde flere bolde i luften. Kingos gentagne "*ligger*" må slet og ret have forekommet Grundtvig for uoplagt. Grundtvig har muligvis ikke kendt VP, men har ladet sig distrahere af K, der netop i denne strofe imod originalen ændrer til: "*Ligger jeg i syndens Veye ... Ligger jeg i Sygdoms Leye*"; - den tradition, som D er den seneste kolportør af.

Den tidlige variant kalder på overvejelse: Har en "*Boye*" allerede i 1699 forekommet tvetydig og misforståelig? Den "*Boye*", Kingo tænker på, er hverken et sømærke eller et fortøjningspunkt, men et strafferedskab - fod-, hånd- og halsjern i ét monstrum - til krumslutning af en fange. Det kendte man nu nok i 1699. Snarere har Kingos krasse realisme her som andre steder stødt an i den fine kommission, der jo bestod af de fornemste gejstlige i København. Imidlertid tilfører det oprindelige

udtryk salmen et så billedstærkt udtryk for syndens ødelæggende og ydmygende virkning, at det fortjener at komme tilbage, omend med en af de forklarende noter, man eller skal være yderst sparsom med i en salmebog.

Det gentagne "*ligger*" er imidlertid ikke resultatet af en manglende evne til varieret sprogbrug hos Kingo. Tværtimod er det gentaget med fuldt overlæg, så det fæstner sig, og med det alt, hvad der kan lægge et menneske ned, så det ikke ved egen hjælp kan rejse sig: synd, armod, sygdom, usselhed, trængsler, had og ensomhed - ja, døden.

På den baggrund slutter strofen. Grundtvigs formulering lyder mere som om det er sunket gevaldigt i håbet, men der er dog en sjat tilbage på bunden. Kingo skriver "her", for det er et aktuelt håb, håbet for den, der lige nu synger salmen.

Strofen slutter lavmælt; med et tilbageholdt, forventende åndedræt: "*O, her er dog Haab tilbage.*" Fordi Kingo bruger hele tre strofer på at udfolde, hvori det håb består:

5. Du for synden engang døde,
Der med er min synd betalt;
Armod, Uselhed og Møde,
Ja min sygdom bar du alt;
Jeg ved dig opreyses skal,
Og aff Dødsens dybe Dal
Skal Jeg hovedet oprette,
Ald min Nød kand det forlette.

6. Synd og Død og alle Pile,
Som at Satan skyde kand,
Ligger brudte ved din hvile
Udi Gravens mørke Land!
Der begrov du dem, og gav
Mig en sikker Trøste-stav,
At ved din opreisnings ære
Jeg skal seyer-Palmer bære.

7. Som Guds Søn Jeg dig nu kiender,
Og seer din Aldmægtighed,
Din opstandelse indspender
Hvad Jeg troer og hvad Jeg veed,
Mig til salighed og haab,
Ja min Christendommes Daab
I din Død er som et Billed
Og opstandelse fremstilled.

5 Synd og Død og alle Pile,
Som fra Helved skydes kan,
Ligge brudte ved din Hvile
I det skumle Dødens Land,
Der begrov Du dem, og gav
Mig en sikker Støtte-Stav,
Thi til din Opreisnings Ære
Palmer jeg skal evig bære!

6 Som min Frelser jeg Dig kiender,
Og seer Din Almægtighed,
Din *Opstandelse* indspænder
Hvad jeg troer og hvad jeg veed,
Sprunget ud af den min *Daab*
Bringer Salighedens Haab,
Saa af den til mig udspringer
Evigt liv med Engle-vinger!

5. Synd og død og alle pile,
som af Satan skydes kan,
ligger brudte ved din hvile
udi gravens mørke land!
Der begrov du dem og gav
mig en sikker trøstestav,
at ved din oprejsnings ære
jeg skal sejerspalmer bære.

Dette afgørende indhold er stærkt reduceret i den nuværende salmebog. Men med den oprindelige og hele salme for sig bliver det klart, hvorfor Kingo insisterer på det gentagne "*ligger*" i strofe 4. Med strofe 5 konfronteres jo alt det, der har lagt mennesket ned både i liv og død, med det eneste, der kan genrejse det: Kristi død og

opstandelse: "*Jeg ved dig opreyses skal..*" Selve ordvalget går til angreb mod det nedlagte - der bæres, oprejses, oprettes og forlettes. Med denne nøglestrofe indtræder vendepunktet i salmen. Strofe 5 er salmens gyldne snit, såvel tematisk som kompositionsmæssigt. Men den gik tabt i salmebøgerne efter Guldberg. Grundtvig har den heller ikke; Mynster og salmebøgerne efter ham kun str. 6. D ligeså - med det resultat, at konkretiseringerne af fortabthed og forgængelighed i str. 4 slet ikke løftes, fordi det, der i originaldigtet netop har den funktion, er skåret ud. En fatal lemlæstelse af en væsentlig salme.

Dermed røres der konkret ved endnu et principielt problem. Hvordan beskæres 1600-tallets stroferige salmer, når en forkortelse må til, hvis ikke brugen af en salme skal tabes? Den danske Salmebog rummer talrige eksempler på, at man ud over hele udeladelser også har skåret halve og kvarte strofer ud og sat dem sammen eller flyttet rundt på stumperne. Den slags er overgreb. Den eneste mulige forkortelse, der tillige respekterer originalen, er udeladelse af hele strofer. Hos Kingo kan der oftest findes strofer, der en suite behandler et tema inde i salmens overordnede forløb. Det kan være temaet syndserkendelse, bod og anger, som efter ortodoksiens faste skema altid sættes forud for en salmes forkyndelse af evangeliet, eller det kan være de faste strofer til kirkens, kongens og fædrelandets pris som i morgen- og aftensangene. En sådan suite kan godt årelades, uden at salmen forbløder.

8. Du til Livet mig skal vekke
Ved din stor´ opreisnings Krafft!
Lad kun Jorden mig bedekke,
Orme tære ald min safft,
Ild og Vand opsluge mig!
Jeg døer i dend Troe til dig,
At Jeg skal til Liv opstande
Udaff Dødsens grumme Lande.

7 Lad kun Muldet mig bedække,
Lad kun smuldre mine Been!
Dog mig skal din Røst opvække,
Reise op foruden Meen;
Selv i Fiendens Orme-Gaard
Talt er mine Hoved-Haar,
Og forklaret denne Tunge
Evig skal din Priis udsjunge!

6. Du til livet mig skal vække
ved din stor´ oprejsnings kraft,
lad kun gravens jord mig dække,
orme tære al min saft,
ild og vand opsluge mig,
jeg dør i den tro til dig,
at jeg skal til liv opstande
udaf dødens grumme lande.

Grundtvigs omskrivning er bogstavelig drænet for opstandelsens storhed og kraft, og Kingos bevidste forgængeligheds-metaforik - ormene - bringer Grundtvigs nordiske associationer i sving i retning af sagnet om Regnar Lodbrog. Den danske Salmebog holder sig til Kingo, men indfører dog for egen regning en præciserende omskrivning i strofens 3. linie - den seneste af næsten tre hundrede års ændringer i denne salme.

9. Søde JEsu, giv mig Naade
Ved din gode hellig Aand,
At Jeg saa min Gang kand raade
Og Veyledes ved din haand,
At jeg ey skal falde hen
Udi Dødsens svelg igien,

7. Søde Jesus, giv mig nåde
ved din gode Helligånd,
at jeg saa min gang kan råde
og vejledes ved din hånd,
at jeg ej skal falde hen
udi dødens svælg igen,

Hvor aff du mig engang rykte, Der du Døden undertrykte.	hvoraf du engang mig rykte, da du døden undertrykte.

Med traditionen efter Mynster, der genoptager str. 9, nærmer også Den danske Salmebog sig originalen. Alligevel sker der en afbøjning med den ændrede ordstilling i linie 7, som med D gøres fortidig, i modsætning til Kingos, hvor opstandelsens absolutte engangskarakter klarere fornemmes i udtrykket.[5]

Siden Mynster har salmens sidste strofe haft en selvstændig status som enkeltvers. I D anføres strofen såvel ved hovedsalmen, men med en skillelinie, som vel skal gøre opmærksom på denne funktion, og som et selvstændigt nummer - D 390. Strofe 10 er dog en umistelig del af salmen. Her forbindes jul og påske i kraft af Jesu liv og død med kirkens gudstjeneste og sakramenter; og her føjer Kingo det eskatologiske udblik til og gør det gældende for den, der til enhver tid synger salmen:

10. Tak for ald din Fødsels Glæde, Tak for dit det Guddoms Ord, Tak for Daabens hellig Væde, Tak for Naaden paa dit Bord, Tak for Dødsens bittre Vee, Tak for din Opstandelse, Tak for Himlen du har inde, Der skal Jeg dig see og finde.	8 Tak da for al Jule-Glæde! Tak for hvert dit Guddoms-Ord! Tak for Daabens Himmel-Væde! Tak for Sædet ved dit Bord! Tak for Dødens bittre Vee! Tak for din Opstandelse! Tak, for Dig i Himlen inde Salig jeg skal see og finde!	8. Tak for al din fødsels glæde, tak for dit det guddoms-ord, tak for dåbens hellig´ væde. tak for nåden ved dit bord, tak for dødens bitre ve, tak for din opstandelse, tak for Himlen, du har inde, der skal jeg dig se og finde!

- På nær et besynderligt komma i næstsidste linie og det skingre, grundtvigske udråbstegn er Den danske Salmebog vendt tilbage til originalen. Det står den sig ved, navnlig i lyset af Grundtvigs, der i frejdig salighedsforvisning allerede har udvalgt sig en af de bedste pladser ved bordet... Konklusionen falder af sig selv, på baggrund af den foregående gennemgang af salmen.

Den danske Salmebogs udgave af Kingos påskesalme er i alle måder et efterslæt af det 19. århundredes tradition. Præget af den seneste kommissions vilje til i højere grad at tage Kingos ord, uden dog at tage ham på ordet. De konsekvenser, jeg derfor vil drage, er ganske sammenfaldende med, hvad det underudvalg i Salmebogskommissionen, der har arbejdet med Kingos salmer, har lagt til grund.

For det første: En fremtidig brug af salmen må, så vidt det overhovedet lader sig gøre, lade originalen stå uantastet. Dér, hvor Kingo kan forstås, bør hans egne ord forblive urørte. Dette gælder også salmernes grafiske fremtræden.

For det andet: Uomgængelige beskæringer af hensyn til, hvor lange salmer, menigheden kan overkomme, bør være regulære forkortelser - dvs. udeladelser af strofer - ikke sammensyninger af halve eller kvarte strofer for at redde eventuelle skønne ord og smukke vendinger. En forkortelse er altid et indgreb, men behøver

ikke tillige at være et overgreb. Den *kan* foretages i respekt for digtets integritet. I dette tilfælde er det dog vanskeligt at undvære noget, og så vidt behandlingen af salmen er kommet i salmebogskommissionens regi, har man ønsket at have hele salmen med dens originale form og indhold.

I den næste danske salmebog vil nogle af de ældre salmer være opgivet, i de fleste tilfælde fordi de anses for svage i indholdet, eller ikke bruges i et omfang, der kræver en fortsat plads i salmebogen. Andre vil, som denne, til gengæld blive længere, fordi restaureringsprocessens respekt for det, der er nedlagt i det originale digt, simpelthen kræver det. Men hvad er det, der gør, at en salme fornemmes lang? Ikke altid antallet af strofer, hvis de ellers har noget på hjerte og dynamisk bringer salmens anliggende frem.

Men de, der bliver tilbage, vil, så vidt det overhovedet er muligt, have fået mellemliggende perioders overkalkninger renset bort, sammensyninger sprættet op, eller amputationer transplanteret tilbage. Forhåbentlig vil de derved fornemmes "foryngede"; hvem ved - måske vil det være den største fornyelse, den kommende salmebog vil tilføre de kommende årtiers danske salmesang.

Noter:

1. Hymn. Medd. 1993/4, s. 266

2. C.J. Boye: Aandelige Digte og Sange, Kiøbenhavn, 1833.

3. Herom henvises til oversigten i Anders Malling: Dansk Salmehistorie IV, Kbh. 1964, s. 379-80.

4. Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog. Kiøbenhavn 1845, hhv. nr. 575 og 563.

5. Malling anfører ikke denne ændring; men et gennemsyn af salmens forekomster fra Mynsters tillæg til Den danske Salmebog viser, at det først er med den sidste, ændringen kommer til.

PETER MØLLER

Tekst og musik til Brorsons salmer

Forkortet foredrag, holdt på Præstehøjskolen i Løgumkloster efteråret 1995.

Emnet for denne artikel er "Tekst og musik til Brorsons salmer" - og jeg bør derfor komme ind på begge dele. Netop med hensyn til Brorson er det problematisk at udtale sig om teksten uden samtidig at have melodien svævende i baggrunden. Brorson er afgjort den mest musikalske af vore salmedigtere. Ja, jeg vil gå så vidt som til at sige, at hans digtning i sig selv er musik. Skønt det således er vanskeligt at skille tekst og musik ad i en fremstilling som denne, er jeg alligevel nødt til at gøre det i et vist omfang, for at undgå alt for megen forvirring.

Brorsons salmeproduktion i de store træk

Hvad var det mon, der var skyld i, at den purunge Brorson for en tid måtte afbryde sine teologiske studier ved Københavns Universitet? Selv skriver Brorson i sit "Vita ved Bispevielsen 1741", at han i 1715 blev alumne på Borchs Kollegium, "men da han for dets bedre at profitere, af denne skiønne Leilighed, ikke brugte den til hans Sundheds Conservation fornødne motion, blev han derover svag, laae den hele vinter syg, og maatte nødes til at reise hiem...". Han var overanstrengt og nedbrudt, havde givetvis spredt sig over for mange studieområder, heriblandt sprogvidenskaben, som nok har optaget ham så meget, at det er gået ud over teologistudiet. Mon ikke han har haft svært ved at holde fingrene fra skrifter af 1600-tallets lærde prosodikere? I hvert fald vidner Brorsons tidligste digte tydeligt om påvirkning fra barokstilen. Nu kunne man så forestille sig, at det var muligt at opridse en udviklingslinie fra barok til rokoko i hans produktion. Det lader sig imidlertid ikke gøre, idet kronologien er for usikker.

I Brorsons første salmeudgivelser, Julesalmerne fra 1732 og de efterfølgende 11 hefter, under et kaldet "Tønderhefterne", er der ikke længere tale om islæt af knudret og opstyltet barokstil. Vi møder dog endnu ikke de arie-prægede strofeopbygninger, som snart skulle komme til at optage Brorson så intenst. Efterhånden som antallet af salmehefter voksede, indså Brorson, at der var grundlag for en større udgivelse. Den blev i skikkelse af "Troens rare Klenodie" en realitet i 1739. Foruden de 190 salmer fra "Tønderhefterne" indeholder den statelige bog 67 nye salmer. Af samtlige tekster er over 80 originale Brorson-salmer, mens resten, bortset fra nogle få af Nicolai og Broder Brorson, er oversættelser af tyske salmer, som for en stor del er hentet fra Tønder-præstekollegaen Joh. Herm. Schraders salmebog, der var udkom-

met i 1731 og i folkemunde gik under navnet "Tønder-salmebogen". Året efter førsteudgivelsen af "Klenodiet", altså i 1740, udkom Pontoppidans salmebog eller Den nye Psalme-Bog, som den egentlig hed. Brorson kunne glæde sig over, at 87 af hans salmer, heraf 24 originale, var blevet optaget i denne salmebog. "Klenodiet" blev i de følgende år genoptrykt flere gange og vandt stor udbredelse.

Der skulle gå flere år, inden den næste og sidste store salmeudgivelse af Brorson kom i handelen. Ja, vi skal faktisk helt hen til året efter digterens død 1765, hvor sønnen Broder Brorson sender samlingen "Svanesang" i trykken. Den er væsensforskellig fra "Klenodiet". Mens denne i første række var tiltænkt menigheden, er de nye åndelige arier og sange "fornemmelig" skrevet "til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes Gudelige Opmuntring", som det hedder i sønnens forord. Så vidt i meget store træk om tilblivelsen og udgivelserne af Brorsons salmer.

Brorson og musikken

Det næste vi vil beskæftige os med er slet og ret Brorsons forhold til musikkens ædle kunst. Er følgende lille episode fra Niels Aage Barfoeds roman om Brorson, "En rose mellem torne", at betragte som den rene pladdersentimentalitet, eller kunne den godt have fundet sted: "En Søndag Eftermiddag, hvor Luthen var fremme, og de havde det rigtig saa hyggeligt, kom Søren Engbjerg paa Besøg. Han var en meget tung Natur, ærlig og oprigtig nok i sin Tro, men noget hengiven til Surhed, hvilket Brorson forresten mere end een Gang var gaaet i Rette med ham for. Søren Engbjerg saa sig med sine tunge øjne om i Stuen, inden han satte sig. Hans Blik fæstede sig ved Instrumentet, som laa i Brorsons Skød. "Naa, her drives nok Musik", sagde han og trak Mundvigene ned ad. Han kneb Øjnene sammen og gjorde et foragteligt Hovedkast hen mod Luthen. "Den Tingest der minder mig om dem, som Spillemændene trakterede, dengang jeg levede i Syndens Verden og gik til Dans." "Saa maa du have en slet Hukommelse, Søren Engbjerg", sagde Brorson og smilede. "Saadan et Instrument har Spillemændene næppe brugt. Det er ikke en Gige, men en Luth. Og jeg kan fortælle dig, at vor kære Lærefader Morten Luther ofte trakterede en saadan." Søren Engbjergs smalle Øjenspalter aabnede sig en Kende, men Mistænksomheden var ikke helt drevet ud af dem. "Skulle den ogsaa kunne bruges i det Godes Tjeneste?" "Ja, visselig. Det er Gud til Lov og Pris, vi synger her. Der lyder ingen verdslige eller syndige Sange i Bispegaarden."

De sparsomme kilder fortæller ikke meget om Brorsons musikalske udfoldelse. Dog kan vi på grundlag af nogle få overleverede udtalelser og bemærkninger i nogen grad danne os et indtryk af, hvor stor en rolle musikken spillede i salmedigterens dagligliv. Om sin far fortæller datteren, justitsrådinde Fogtmann: "I det selskabelige var hans Yndlingsmorskab Musik og Sang, hvori han selv deltog, og som han helst underholdt sig med i sin Familie og i Vennekredse, og dertil digtede han de

Arier, som min Broder efter hans Død gav i Trykken under Navn af Svanesang". Også Brorsons husjomfru, Bolette Lumholtz, erindrer biskoppens sang, som han ledsagede "med Luth (Cither), hvilket Instrument var hans sædvanlige Underholdning efter Dagens Møie". Angående melodierne til "Svanesangen" skriver Anders Winding Brorson, en sønnesøn af salmedigterens bror, biskop Broder Brorson: "De vare næsten alle gammeldags muntre Selskabssange. Men da den strænge Religiøsitet, der i Alt ledede H.A. Brorsons Handlinger, ikke tillod Brugen af dem, i denne Form, og han selv, saavelsom hans hele Familie havde megen Sands for Musik, saa digtede han, for at nyde Melodierne, aandelige Sange, passende dertil, hvorved han baade morede og opbyggede sig selv og Andre." Snedigt, kunne man sige - men som i andre religiøse henseender gik Brorson såmænd blot i reformatorens fodspor. Vi ved jo, at Luther anvendte samme fremgangsmåde, når han stødte på dejlige melodier fra det verdslige repertoire - og her var en sangs fortid som elskovs- eller drikkevise ingen hindring for dens vandring over i de kirkelige melodiers fornemme selskab. For nu at komme tilbage til Barfoeds skildring af Brorson med luthen i skødet! Uden hold i virkeligheden er den bestemt ikke. Brorson elskede musikken, ja lod så at sige de mesterlige digte i "Svanesangen" udspringe af nogle af samtidens mest yndede verdslige melodier, som han på denne måde gjorde stuerene i religiøs sammenhæng, og derfor kunne han også med god ret sige til Søren Engbjerg: "Ja, visselig. Det er Gud til Lov og Pris, vi synger her. Der lyder ingen verdslige eller syndige Sange i Bispegaarden". Melodierne var blevet det man kalder "kristeligt forvendte".

Troens rare Klenodie

Inden for dette emnes rammer vil det ikke være på sin plads at foretage en dybdeborende undersøgelse af "Klenodiet" som helhed. I stedet vil jeg koncentrere mig om at vise, hvordan den glidende overgang fra barok til rokoko afspejler sig i en enkelt salme, som til gengæld er en af Brorsons bedste, nemlig "Guds igenfødte, ny-levende sjæle".

Salmen bringes her i sin ældst kendte form fra "Nogle Psalmer Om Troens Grund. Udgivne af H.A.B. Tønder 1735" efter Anders Mallings gengivelse i Dansk Salmehistorie II 68-69:

Mel. Sorrig og Glæde de vandre etc.

1. GUds Igienfødde, nye, levende Siæle!
Møder vor Abba i siungende Flok,
HErrens nye Skabningers livlige Siæle
Kand i hans Lovsang ej øve sig nok,
Lader dog hver sig for Faderen høre,
Hvem der hans Naade kand dejligst kundgiøre.

2. Allerlivsaligste, mildeste Fader,
Havde vi Thronernes[1] Stemme i Fryd,
Havde vi Englernes Miner og Lader,
Havde vi Cherubims Vinger og Lyyd,[2]
Aldrig vi alle tilhaabe formaaede
Noksom at prise den mindste din Naade.

3. Onde vi vare, og døde som Steene,
Haarde i Hiertet som Marmor og Staal,
Det var din mægtigste Styrke allene,
Som os fik reddet, og naaede sit Maal,
Lod os ved Aanden i Ordet fornemme
Frelserens Levende giørende Stemme.

4. Ach! hvad vi bleve da selsom til Mode,
Nu vi ret kiendte Fordærvelsens Stand,
Da vi tilforne ej andet forstode,
End at os fejlede ikke et Grand,
Stinkede i vor Begiærligheds-Grave,
Da vi formeente dog Livet at have.

5. Naar vi betenke, hvad Faderen tænkte,
Da hand begyndte at drage os ud,
Da hand os Livet i Midleren skienkte,
Smykkede Siælen til Frelserens Brud,
At hand os elskte, os Onde, saa saare,
Maae vi henflyde i Kierligheds-Taare.

6. Siuntes end Siælen at smage GUds Vrede,
Jamrede saare i Fødselens Nød,
Det var i Sandhed GUds Kierligheds Hede,
Den, som os haver til Himlene fød.
Maatte jo Hiertet sin Jammer dog kiende,
Førend hun vilde til Korset sig vende.

7. Saae mand end Sinai mægtig at lyne,
Buldre og tordne af Domme-Dags Skye,
Golgatha blev dog omsider til syne,
Saligheds Morgen begyndte at grye,
Da brød hun ud, som af Fødselens Smerte,
Det af GUds[3] skabte nye levende Hierte.

8. Troen begyndte, den ryggende Tave,
Hiertets forborgene Menniskes Siel,
Først i en Længsel sin JEsum at have,
Og nu ald Verden at sige far vel,
Synden hun kiendte som stinkende Søle,
Da hun fik Vrede og Naade at føle.

9. Ach GUds ald Kierligheds Virkning her stræbte
Den i at plante det Himmelske Sind,
Medens at Angestens Følelse dræbte,
Hvad ej i Christi Forening gaaer ind,
JEsu Retferdighed Sielen blev givet
Kiødet til Døden, og Aanden til Livet.

10. Hvo vil nu HErrens Udvalde beskylde?
GUd os i Christo retfærdige giør,
Her er i JEsu Velsignelsens Fylde,
Her er GUds Naade og Himlenes Dør,
Troen brød giennem ald Angestens Pile,
Ind i sin Frelseres Vunder at hvile.

11. Aldrig kom Englene saadant for Øre,
Før mand begyndte GUds Harper at slaae,
Det var for dennem saa lifligt at høre,
Himlenes hele Forsamling tog paa:
Amen! Halleluja! Sejren er vunden,
JEsus sit Faaer det fortabte har funden.

12. Op da i Troende! HErrens Udvalde!
Kiende dog Faderens kierlige Sind,
Hiertens fortrolig ham Abba at kalde,
Trænger ham nærmer i Armene ind,
Takker for den uskatteerlige Ære,
At I hans Sønner og Døttre maae være.

13. Roser hans viseste Tugtelses Maade,
Ynder og elsker og kysser hans Riis,
Selv sig i Verden at føre og raade,
Det er de Kiælnes Vanartiges Viis;
Vandrer saaledes, at hver kand fornemme,
Hvem I tilhøre og hvor I har Hiemme.

14. Skal mand af Børnene Faderen kiende,
Skal vores Vandring i Lyset bestaae,
O! hvor maae Kierligheds Lue da brende,
Overnaturlige Sager formaae,
Faderens Dyder i Gierningen prise,
Naar vi vor Fiende Velgierning bevise.

15. O den uendelig inderlig Gode
Hierteste, mildeste, sødeste GUd,
Giører ham vitterlig aldrig til Mode[1],
Følger, som Børnene, Faderens Bud,
Hvad hand nu siger, det giører og lader,
Viser! hvor meget I elske vor Fader.

16. De, som den Lærdom vil ikke befalde,
Neppe kand taale at høre derpaa,
Regner sig dog iblant HErrens Udvalde,
Skiønt de paa Vejen til Helvede gaae,
Ach! at de vilde dog grundig erkiende,
Kiødets Fornøyelsers bitterste Ende.

17. Børnene ene for Arvinger kiendes,
Det er i Himlen ald Evigheds Ret,
Alle de andre, som ikke omvendes,
Deres Forhaabning bestaaer sig kun slet,
Det skal de skue med Dødningers Farve,
Naar de seer Børnene ene at arve.

18. Hielp os! vor Fader i Himmelens Rige,
Altid at ære dit herligste Navn,
Daglig jo meere at vorde dig lige,
Roe[2] i din Villies mildeste Favn,
Trøst mod vor Mangel, Skyld, Fristelsers Plage,
Ja midt i Døden din Kiærlighed smage.

Jeg ved godt, at man plejer at tolke "Guds igenfødte" som en beskrivelse af Brorsons personlige omvendelseshistorie. Det er den sikkert også, men den handler nok lige så meget om menneskets vej til troen i almindelighed - og er som sådan virkelig "de tvefødtes Lovsang". Salmen er i sin oprindelige udstrækning et monumentalt digterisk bygningsværk. Originaltekstens teologiske midtpunkt er stroferne 7-10, det er aksen, om hvilken hele salmen drejer. Og hvad indeholder så dette midtpunkt? Det taler først i dramatiske vendinger om Golgotha, der kommer til syne; hjertet erkender sin jammer og elendighed og kan først nu vende sig mod korset. Her er frelsen og tilgivelsen! "Det af Gud skabte, nye levende Hjerte" fødes. Troen vokser, og angsten dræber alt det, som ikke kan forenes med Kristus; men stillet over for troen må angsten vige - og hjertet finder omsider hvile i "Frelserens Vunder" (10,6). Forud for disse centrale strofer går skildringen af vor gamle tilstand og vejen til frelsen (3-6): "Onde vi vare, og døde som Steene". Salmen begynder med en opfordring til lovprisning (1) for derefter at slå fast, at selv om vi havde engles tunger, formåede vi dog ikke at lovprise selv det mindste af Guds nåde godt nok. På den anden side af salmens midterparti møder vi i str. 10 et glædesudbrud: "Her er i Jesu Velsignelsens Fylde/Her er Guds Naade og Himlenes Dør". Og i str. 11 tager englene, ja hele den himmelske forsamling fat på lovprisningen - for som der står skrevet i Luk. 15,7 bliver der glæde i himlen, når en synder omvender sig. Herefter opfordrer Brorson os til at lovprise Faderen, fordi han har skænket os barnekår hos sig. Vi formanes i str. 13-15 til at vise, at vi virkelig er Guds børn, og det kan vi kun gøre ved at holde hans bud og elske ham og vor næste. Stroferne 16-17 fortæller i mørke farver om, hvordan det vil gå de mennesker, der ikke vil være Guds børn. Den mægtige salme slutter med en inderlig bøn til Faderen - ikke som i DDS's forkortede version med den glade opfordring til lovprisning fra originalens 12. strofe. Brorson er nok glødende pietist, men sandelig også en god, rettroende lutheraner, der ønsker at pointere, at sjælens genfødsel (omvendelse) ikke er noget, vi kan opnå på egen hånd og ved egne fortjenester: Kun i kraft af Guds nåde og ved at "Gud os i Christo retfærdige giør" (10,2), kan troen bryde "giennem ald Angestens Pile". Salmens nærmest chiastiske form med korset knejsende over indgangsportalen til de centrale midterstrofer kunne lede tanken hen på J.S. Bachs to store passioner eller på "Orgelbüchlein", hvor vi i den midterste koral "Da Jesus an dem Kreuze stund" vitterligt befinder os ved korsets fod.

Oversigt over de i "Guds igenfødte" forekommende retoriske figurer, m.m.:

1) Retorisk gentagelse: strofe 2: havde; 5: da; 10: her er; 14: Skal (anaforer)

2) Interrogatio: 10

3) Alliterationer:

1: Guds/igienfødte; livlige/Lovsang/lader; for/Faderen; 3: fornemme/ Frelseren; 4: forstode/fejlede; Begierligheds/Grave;

da/dog; 5: skienkte/smykkede/Siælen; så/såre; 6: Siuntes/Siælen/smage; haver/Himlene; Hiertet/Jammer; vilde/vende; 7: Så/Sinai; omsider/syne /Saligheds; 8: Verden/far vel; stinkende/Søle; (fik/føle); 10: Vunder /hvile; 11: begyndte/Guds; det/dennem; Himlenes/hele: Får /fortabte; 12: Kiende/kierlige; 13: selv/sig; Vanartiges/Viis/Vandrer/hver/hvem/hvor; 14: Velgierning/bevise; 15: uendelig/inderlig; Gud/giører; Børnene /Bud; (viser!/hvor); 16: erkiende/Kiødets; 17: Det/Dødninger; 18: mod/mangel; Døden/din).

4(Assonanser:

1: livlige/siæle; 2: Allerlivsaligste/mildeste; tilhaabe/formaaede; 3: nåede Mål; 5: Livet/Midleren; 6: Siuntes/Siælen; Fødselens/Nød; 7: begyndte/grye; 8: begyndte/ryggende; verden/far vel; (kiendte/stinkende); 9: (Siælen/givet); kiødet/døden; 11: Får/funden; 12: Ham/Abba at /kalde; trænger/nærmer; Sønner/Døtre; 14: Fiende/Velgierning; 15: Følger/Børnene; 16: taale/derpaa, Kiødets/Fornøyelsers; 17: Forhaabning/bestaar; 18: Villies/mildeste.

Skulle man tale om barokstil i "Guds igenfødte", var det nok rimeligt først og fremmest at omtale salmens storladne arkitektoniske opbygning. Går man lidt mere i detaljerne og ser på de enkelte strofer, toner barokken nok tydeligst frem i 2. strofes ekstatiske påkaldelse af Faderen og det dystre lydmaleri i strofe 7. Men når Brorson anvender flere på hinanden følgende adjektiver og superlativer, gør han det i inderlighedens tjeneste - ikke som hos barokdigteren for at opnå en pompøs virkning. Rokokoens sødmefyldte dolce-klange indvarsles i str. 15, som indledes med ordene: "O den uendelig inderlig Gode, Hierteste, mildeste, sødeste GUd". Her bevæger vi os ikke længere i barokkens tunge atmosfære. Den bevidste vekslen mellem forskellige vokaler i "Guds igenfødte" kunne tænkes at illudere sjælens stadige forvandling gennem troen, men også konsonanterne er med i det musikalske spil. Ved hjælp af de mange i'er og l'er i str. 2 hensætter Brorson os i en art "jubilatio"-tilstand. Stemningsskiftet fra str. 2 til 3 virker særlig stærkt på grund af den konsekvente anvendelse af mørke vokaler (u, o og å). Hvor talen er om Guds vrede, nemlig i str. 6, er det s'erne, der dominerer, og tordenen i st. 7 kan næsten høres, igen ved fastholdelse af mørke vokaler. I Str. 8 bliver der gjort udstrakt brug af konsonanten n, mens der er et stort antal t'er i str. 9. Efter de mange fortungelukkelyde er det befriende at give tungen "frit løb" i l'ernes dans i de næste to strofer, som netop er lysere, for str. 11's vedkommende ligefrem ekstatisk jublende. Den formanende strofe 13 præges klangligt af hemmelydene v, f og s. Sidste strofe er som tidligere nævnt en bøn, men den er glad og fortrøstningsfuld, hvorfor Brorson ligesom i str. 2 lægger den lydmæssige vægt på i'erne og l'erne.

Vi er blevet vant til at synge denne sublime Brorson-salme på en munter og festlig melodi fra 1665. Og det skal vi have lov til at blive ved med. Slår vi imidlertid op i "Klenodiet" under "Guds igenfødte", opdager vi, at salmedigteren selv har foreslået salmen sunget på den noget mere alvorlige "Sorrig og Glæde". Originaltekstens indhold taget i betragtning kan man vel ikke være helt uforstående over for dette forslag.

Om melodierne til "Troens rare Klenodie"

Der er ikke melodiangivelser til alle "Klenodiet"'s salmer; vi møder ca. 200 henvisninger, de fleste til melodirepertoiret fra Kingos Graduale (1699). Brorsons originalsalmer går for størstedelens vedkommende på gamle kendte melodier, mens de fra tysk oversatte salmer i høj grad knytter sig til nye melodier fra pietismens samlinger af åndelige sange, først og fremmest Darmstadt-sangbogen fra 1698 og Freylinghausens "Geistreiches Gesangbuch" fra 1704. I tiden op til o. 1700 var der overalt i det protestantiske Tyskland et voksende behov for enkle, iørefaldende melodier til de mange dugfriske pietistiske salmetekster. Perioden kaldes undertiden for "den sangløse tid". Såvel barokkens poesi som den musik, komponisterne forsøgte at knytte til den, havde gennemgået en udvikling frem mod større og større kunstnerisk artisteri. Herved havde de to kunstarter i virkeligheden fjernet sig mere og mere fra hinanden. Digterne syntes, at komponisternes melodier var alt for komplicerede - de tog simpelthen opmærksomheden fra poesien. Modsat var mange kantatekomponister (undertiden selv Bach) tilfredse med korte, men stemningsfulde, gerne lidt svulstige tekster, der rigtig kunne sætte inspirationen i gang. Der blev stort set ikke længere komponeret koralmelodier i gammeldags forstand, som en Joh. Crüger endnu o. 1650 kunne gøre det. Så er det, der på pietistisk grund udvikles mere enkle melodiformer. I hjemmene, ved husandagterne bliver de nye åndelige sange brugt flittigt. Enten fremføres de som solosange med luth- eller cembaloakkompagnement, eller også synges de af den lille andagtsholdende gruppe, ført an af en god forsanger.

"Klenodiet"'s melodier kan grupperes på forskellige måder. Jeg vil benytte den mest enkle: Gruppe 1 består af melodier fra "Gradualet", herunder a) koraler fra før 1640, b) Koraler af overgangstypen fra tiden efter 1640 (Crüger m.fl.) og c) Visemelodier (f.eks. fra Kingos "Siungekor"). Gruppe 2 indeholder de nye pietistiske melodier, herunder a) de enkle koralprægede melodier, b) de arie- og menuetagtige melodier.

De gamle melodier

Et mærkeligt træk hos Brorson er hans hang til at sætte mørke melodier til lyse tekster - og omvendt, som vi allerede har set det ved gennemgangen af "Guds igenfødte". Er han ikke her åndeligt beslægtet med sin store samtidige på musikkens område, J.S. Bach? I dennes advents- og julekoraler fra "Orgelbüchlein" støder vi

jævnligt på musikalske figurer (især forskellige former for korsmotiver), der har til formål at minde os om Kristi lidelse. Jo, både Bach og Brorson ser korset bag krybben og opstandelseslyset bag korset.

De nye melodier mødte hurtigt modstand fra de ortodokse kirkelige myndigheders side. Det teologiske fakultet ved Wittenbergs Universitet fremkom i 1716 med noget, der mildest talt lignede en fordømmelse af dem; de blev stærkt kritiseret for deres "üppige leichte und fast liederliche Art der weltliche Gesänge". Også her hjemme blev der set skævt til de fromme salmers afsyngelse på verdsligt prægede danse- og ariemelodier. C.A. Thielo skriver i "Tanker og regler om musikken" (1746): "Man tager uden betænkning, som jeg selv har hørt og erfaret, forliebte Italienske arier, sætter i et andet sprog en aandelig tekst derunder, og fører dem saa op paa hellige steder; men de klinger, paa reen dansk at sige, alt for forliebt, og følgelig ere in Stylo Ecclesiastico foragt værd".

Vor kære komedieforfatter Holberg ser naturligvis lidt mere humoristisk på situationen. Lyt blot til en strofe fra et af de "Fire Skiemte-Digte", som han skrev i 1722:

Een hedder Musicus, Guds Ord paa Noder sætter
Lær at tilbede Gud i form af Menuetter.
Han mener, Bønnen er hos Gud i større Agt,
Naar den frembaaret er i simpel Tripel-Tact.

Eksempel på en menuet-melodi: "Kom regn af det høje". Breitendichs Koralbog 1764

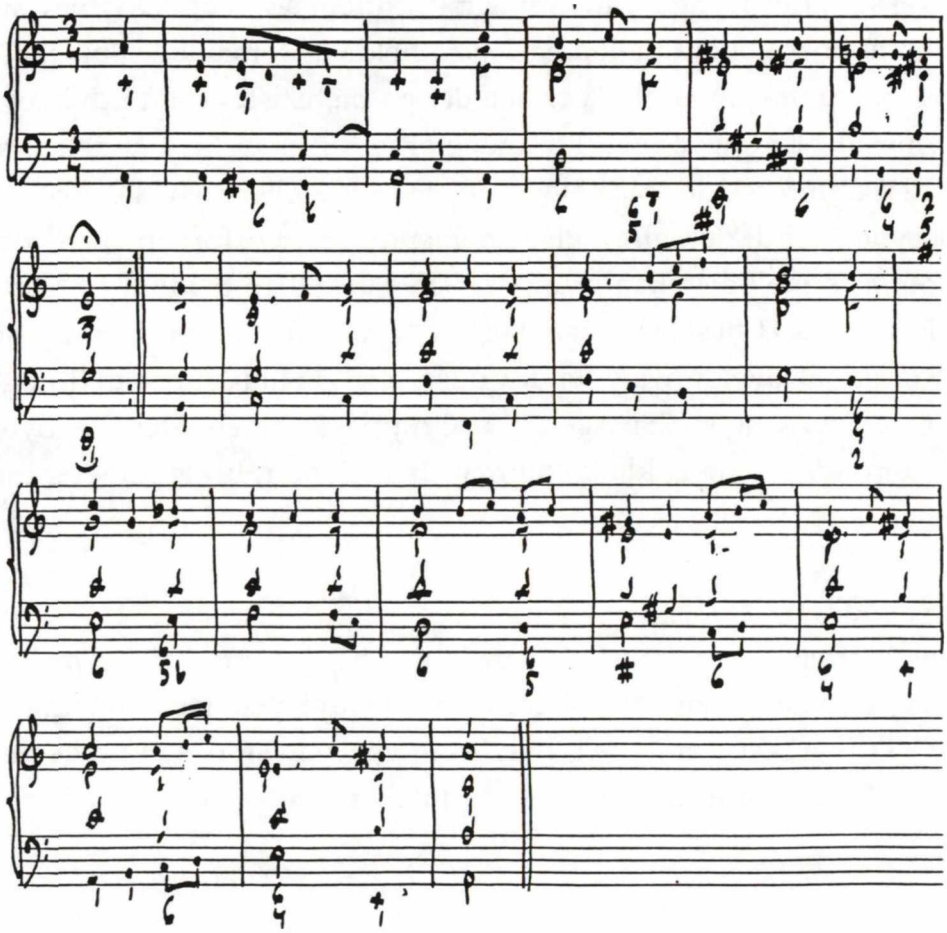

Eksempel på omdannelse af menuet-melodi til menighedskoral:
Freylinghausen 1714, Koralhåndskrift o. 1735

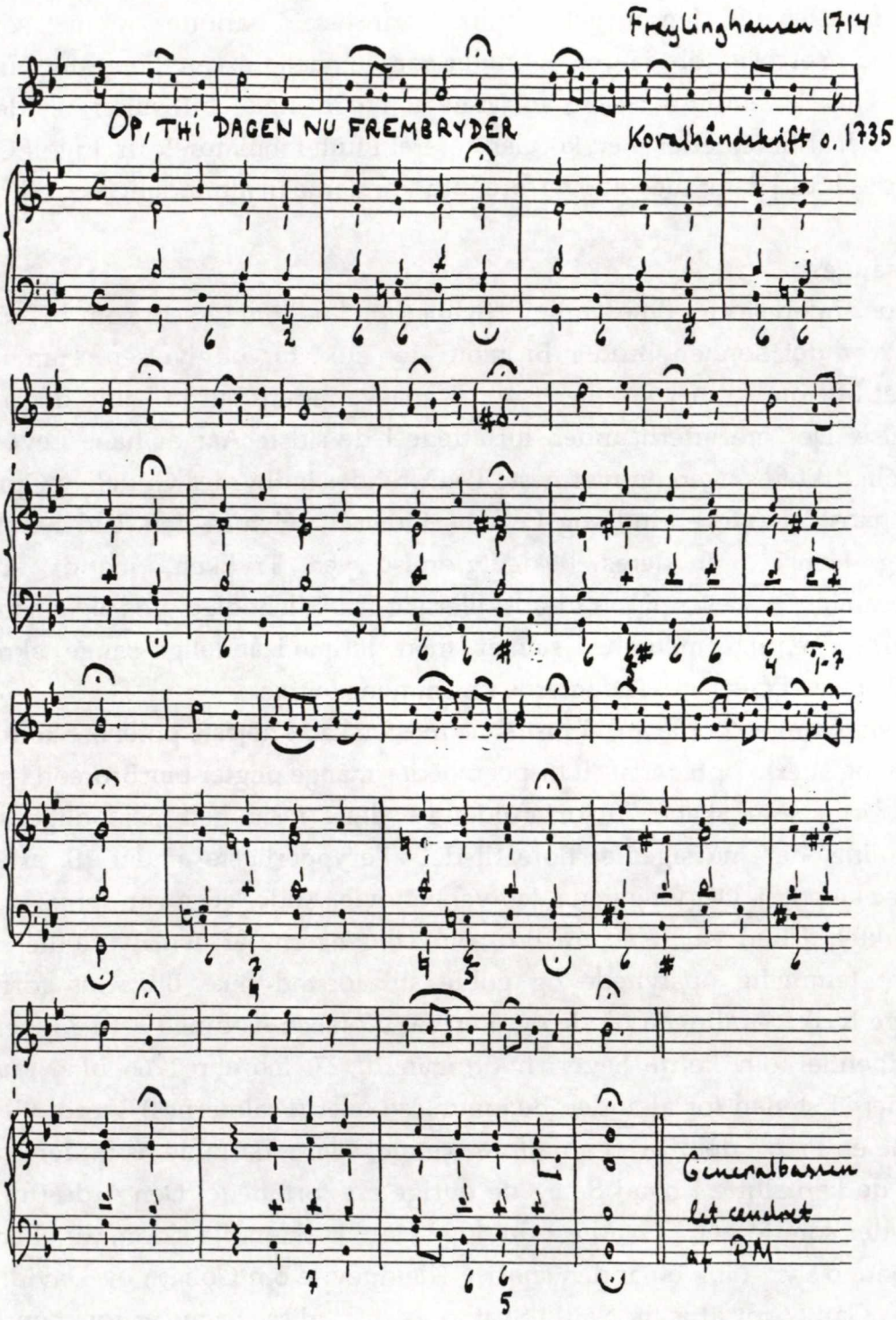

Koraludgaven af "Op, thi dagen nu frembryder" er taget fra et håndskrevet koralhefte til "Tønder-Salmebogen".

Dette interessante hefte blev for ikke så mange år siden fundet af Ingolf Olsen på Det kgl. Bibliotek, hvor det fandtes indlemmet i Nathanael Diesels store samling af musikalier. Om Diesel ved man ikke ret meget mere, end at han virkede som hofluthenist ved Christian VI's hof i årene 1736 til 45; han var endvidere guitar-exercitiemester for den meget religiøse prinsesse Charlotte Amalie, som iøvrigt havde haft selveste Joh. Herm. Schrader som "åndelig excercitiemester" fra sit 8. til 17. år. Diesels samling består, foruden af en mængde luthsuiter og det nævnte koralhefte, af flere hefter med koraler noteret i luth-tabulaturskrift. Ingolf Olsen er så vidt vides i fuld gang med at overføre luth-koralerne til almindelig nodeskrift.

Svanesangen

Brorsons anden store salmesamling "Svanesang" udkom så sent som i 1765. Som før nævnt var det sønnen Broder Brorson, der stod for udgivelsen. Han fortæller i forordet lidt om salmernes eller (som vi måske rettere burde kalde dem) sangenes tilblivelse: De "ere efterhaanden forfattede i de sidste Aar af hans Leve-Tiid, fornemmelig til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes Gudelige Opmuntring, under hans ofte store Sinds og Legems Lidelser, uden at den Tiid havdes nogen egentlig Hensigt til deres Bekientgiørelse ved Trykken". Sandt er det, at "Svanesangen" i væsentlig grad adskiller sig fra "Klenodiet" ved ikke som dette at indeholde egentlige menighedssalmer, men derimod åndelige sange, skrevet med anvendelse ved f.eks. husandagterne i hjemmene for øje.

I "Svanesangen" oplever vi Brorsons mesterskab i højeste potens. Skønt plaget af sygdom og stærkt optaget af sit bispeembedes mange pligter har Brorson i sine sidste leveår formået at skabe 70 formfuldendte digte i sin helt personlige stil, ja en digtsamling, der må siges at høre til det allerypperligste af det 18. århundredes europæiske poesi. Det vil ingen i dag vel betvivle. Anderledes var det på udgivelses-tidspunktet. Tiden var løbet fra Brorson. Tilhængerne af den nye ædle, men ikke sjældent temmelig opstyltede og golde stil forstod ikke Brorsons forfinede og inderlige lyrik. Samlingen fik da også en ret uforskammet medfart i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde Sager, hvor man d. 27. februar 1766 bl.a. kunne læse følgende: "I steden for al anden Bedømmelse over (Psalmernes) Værd, ville vi give Læserne en Prøve deraf, ved at anføre tvende, som først falde os under Hænderne, hvoraf de kan slutte i hvad Smag de øvrige ere forfattede. Den 41de (forkert: den 31te) lyder som følger: "Hvad est du dog skiøn, ja skiøn,/Ja skiøn, du allerdeyligste Guds Søn, o.s.v." Nok en anden snorrig Kiempevise om Goliath og David: "Goliath drog fra Gath,/ for at legge Saul i Skat, o.s.v.". Til disse Sange er føyet en Prædiken over vor Frelseres første Aabenbarelse efter sin Opstandelse, hvormed vi ey ville opholde vore Læsere". Vi vil tillade os at se med lidt blidere øjne på værket.

Brorson har i "Svanesangen" bevæget sig ind i rokokotiden med begge ben. Der er i samlingens digte intet tilbage af barokkens tunge stil. Sproget er flydende og

udsøgt velklingende. Trods ekvilibristiske lege med alle former for rim former teksterne sig med ganske få undtagelser ganske ubesværet og naturligt. Side om side med sange i meget enkle versemål står virtuost udformede digte i komplicerede og forfinede ariemetre. Her blot et enkelt eksempel på en strofe af sidstnævnte type:

I arme Qvinder! hvorfor saa vaade Kinder,
Saa vaade Kinder? hvad skal den Urte-Kram?
Jeg siger sanden: Han er igien opstanden,
Igien opstanden det slagtede Guds Lam.
O Tak, vort Liv det søde!
Tak! Tak! Du for os døde
Du for os døde. Hallelujah! Vi veed:
Du lever, vi tillige,
Saa læng' du har et Rige
Du har et Rige, i Tiid og Ævighed. (Den 13. Sang)

Prosodisk analyse af samme strofe:

∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | – ∪ |
∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | –
∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | – ∪ |
∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | –
∪ | – ∪ | – ∪ | – ∪
∪ | – ∪ | – ∪ | – ∪
∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | –
∪ | – ∪ ∪ | – ∪
∪ | – ∪ | – ∪ | – ∪
∪ | – – | – ∪ ∪ | – ∪ | – ∪ | –

Som et eksempel på anvendelse af simple versemål i "Svanesangen" kunne man nævne d. 40. Sang, "Goliath drog fra Gath", der rytmisk næsten virker som et børnerim; selv kalder Brorson den "En Kiempe-Vise":

Goliath drog fra Gath,
For at legge Saul i Skat,
Stamped' mod Field og Flod
Med sin Alen-lange Fod.

Prosodisk analyse af strofen:

∪∪ - | ∪∪ -
- ∪ - ∪ | - ∪ -
∪∪ - | ∪∪ -
- ∪ - ∪ | - ∪ -

Ud over de gennemgående korte digte i strofer finder vi poetisk udformede dialoger mellem Jesus og menneskesjælen, evt. i skikkelse af Sulamith eller Martha. En tidligere citeret tekst af A.W. Brorson (Brorsons broders sønnesøn) indeholder også følgende interessante bemærkning om "Svanesang"s-digtene: "Af Rythmus i Nogle kan man slutte, at de have været digtede til et sammenhængende Cantat, og nogle, især af Paaskesalmerne kunne, med liden Forandring gjelde som høje og skjønne Oratorier, og hvis de saaledes bekjendtgjordes, maaske i Tiden tiltrække sig en Tonekunstners Opmærksomhed". Winding Brorson må bl.a. have tænkt på nr. 24 i samlingen, "Er han borte al min Eje?", som netop er struktureret som en kantatetekst, desværre uden replikangivelser - men mon ikke de agerende er Sulamith, Jesus og måske Jerusalems døtre, udgjort af et kor?

At Brorson har sagt farvel til baroktidens svulstighed betyder ingenlunde, at han i "Svanesangen" ikke anvender de gamle retoriske figurer. De hyppigt valgte ariemetre lægger ofte op til forskellige former for gentagelse. Og heller ikke Exclamatio-figurerne mangler - blot bruges de ikke på nogen voldsom, fremfarende dramatisk måde, men tit som inderlige hjertesuk eller taksigelser.

Lidt om "Her vil ties, her vil bies"

En af de mest elskede, måske *den* mest elskede af "Svanesangen"s digte er utvivlsomt "Her vil ties, her vil bies". Der er i tidens løb blevet sagt så meget smukt og rigtigt om denne dybe og dunkle salmes indhold, om den poetiske overflades naturbeskrivelse, om brudgommen, der opfordrer den modløse brud til at være udholdende og finde trøst i, at hun bag gærdet "skal finde Forsommers Minde, alt grøn på Quist", om brudens ekstatiske glæde over, at kulden snart vil blive afløst af det lune forårsvejr, om den dybere indsigt, som brudgommen giver bruden ved, at skønt vinteren raser videre, bliver blomsterne beskyttet af sneen - ja om hele digtet som en allegorisk fremstilling af menneskets himmellængsel. Alt sammen meget godt og rigtigt, men under poesiens stille vandspejl er alting alligevel dunkelt. Gud nævnes ikke med ét ord. Det hele er på én gang uhåndgribeligt, meditativt, og dog mærkeligt klart. Kun vore hjerter kan fornemme, hvad salmen vil forkynde.

Digtets næsten magiske indvirkning på sjælen beror vel i høj grad på den sagte, blide musik, der uafladeligt strømmer ud af ordenes mageløse sammenstilling i gentagelsesmønstre og rimdannelser.

I "Her vil ties" går Brorson helt sine egne veje, men som det er typisk for den geniale kunstner, den virkelige mester, demonstrerer han samtidig hermed en

fuldkommen beherskelse af det poetiske "håndværk". Lad os se lidt nærmere på forekomsten af retoriske gentagelser, exclamatio-episoder, lydefterligning og rim:

Gentagelser:
Variatio: 1
Symploke = ABA-form: Alle strofer
Epanastrofe (rammegentagelse): 3 gange i hver strofe

Exclamatio: 4, 6, (3)

Indrim overalt

Alliterationer:
1: svage/Sind; ved at/vente; vente/vor; 2: Trange/Tider; Det/den; 3: Der/du; finde/Forsommers; 4: gyse/forgaar; 5: Du/der; 6: Due/dig; See/Stunden; giør /glad;

Assonanser:
2; langsom/har/Art; 3: Turtel-/Due; 4: Første-/grøde; 5: Due/kunde; (du/nu/ Kulden); meer/sneer; 6: (nu/Stunden)

Lydefterligning: Duen i 3 og 5

Prioritering af vokaler fra strofe til strofe:
1: æ(9), e(12), i(6)
2: a(11)
3: u(8)
4: ø(10), y(3), u(3)
5: u(11)
6: u(7), a(7)

Prosodisk analyse:

– – | – – | – – | – –
– – | – ∪∪ | – – | –
– ∪∪ | – – | – ∪∪ | – –
– ∪∪ | – ∪∪ | – – | –
– – | – – | – – | – –
– – | – ∪∪ | – – | –

Bemærk indskuddet af den tryksvage stavelse i 2. linje og den rytmiske intensivering i de midterste linier..

Salmen synges på 1700-tals melodi (findes i en lidt anden version i Schemellis Sangbog).

Desværre er "Svanesangen"s digte ikke forsynet med melodiangivelser fra Brorsons hånd. Tydeligt er det som allerede berørt, at sangene for en stor del er blevet digtet til nogle af tidens populære arie- og visemelodier. Kantaten, den 24. Sang, må sågar have knyttet sig til et længere sammenhængende musikalsk forløb - men hvilket? Og hvilke arier og viser har Brorson haft fat i? Vi kan indtil dags dato kun sige ganske lidt om det. Arthur Arnholtz har påvist, at der i samlingen gøres brug af 51 af de Freylinghausenske versemåls-"arter". Et førsteeksemplar af "Svanesangen", som befinder sig på Universitetsbiblioteket rummer 3(4) håndskrevne melodiangivelser. Efter skriften at dømme er disse indført i tiden kort efter udgivelsen i 1765, så dem kan man godt tillægge en vis betydning. Ligesom andre af samtidens digtere har Brorson givetvis konsulteret f.eks. Sperontes og Valentin Rathgebers verdslige samlinger. Grundige studier af disse samt flere andre samlinger har indtil nu kun givet små resultater.

Nogenlunde sikre melodier:

Rosenknopstrofen (opkaldt efter Ambrosius Stubs "Du dejlig rosenknop")
Et af rokokoens foretrukne metre (benyttet 7 gange af Stub, 5 gange af Sperontes og 15 gange Graae)
Til den 12. Sang "Hvorledes går det her" (Da capo-arie!) + "En ærlig ven så rar" (anonym, efter C.A. Thielo "Den borgerlige Hovmesterinde", 1759)

Fransk folkemelodi (ABC) til den 40. Sang "Goliath drog fra Gath" (m. lettere ændringer)

Joh. Christoph Bachs melodi til "Når mit øje, træt af møje" (DDS 643)

Endelig "Den store hvide flok vi see" (Studentermarsch fra Sperontes' samling). Kan også synges på melodien til Bellmans "Så lunka vi så småningom"

Den store hvide flok, vi se (Studentermarsch)
Sperontes (1736)

DEN STORE HVIDE FLOK, VISE

Sperontes (1736)

(MARSCH)

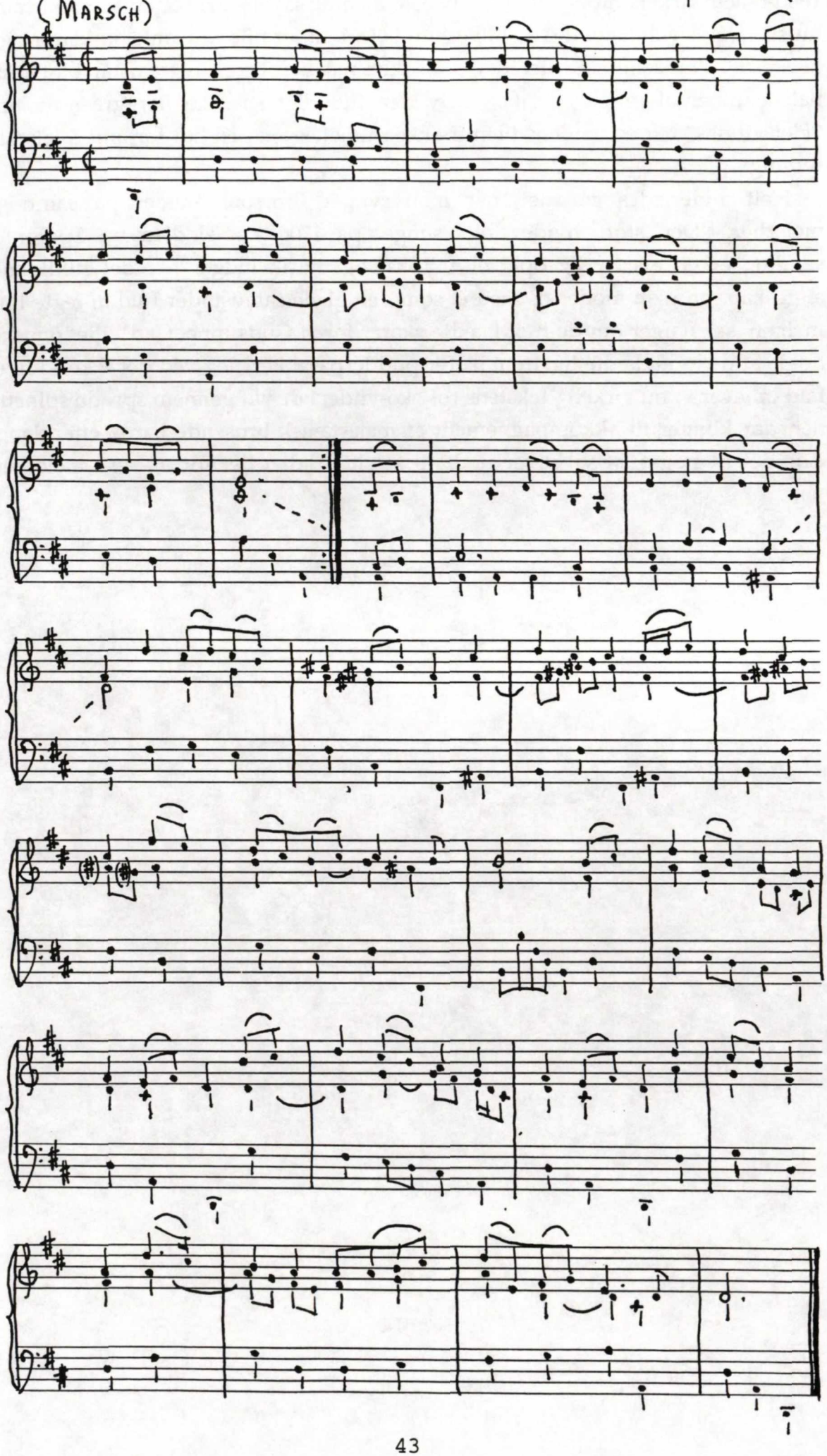

1800-tallets kirkekomponister har i bedste mening sat et større antal Brorson-salmer i musik. Deres velmente forsøg bliver imidlertid alt for ofte til vamle omklamringer af teksterne. Pludselig sker der det, som ikke må ske: Brorson fremstår blot som en halvsentimental religiøs lyriker. Selv den inderligt smukke Berggreen-melodi til "Her vil ties" har en tendens til at trække salmeteksten i en lidt for ømt følelsesladet retning.

Helt anderledes går det, når man synger Brorsons salmer på samtidige melodier. "Den store hvide flok" sunget på 1700-talsmelodien fra Sperontes' samling er en eventyrlig oplevelse. Tekst og musik indgår her det fuldkomne ægteskab. Brorson møder os med ét som den glade salmist, der fuld af ægte himmellængsel synger om de hvidklædte skarer foran Guds tone. Gad vide, om ikke nogle af de hvidklædte ligefrem bærer pudderparykker? Jeg véd det ikke - i hvert fald oplever vi nu virkelig tekstens rokoko-ynde, udtrykt gennem sprøde spinettoner, der klinger til akkompagnement af majestætisk brusende barok-efterklange. Gør det så noget, at vi bliver nødt til at slide lidt i det for at lære melodien?

GÜNTER WEITLING

Salmer på dansk og tysk

Salmer på dansk og tysk. Uddrag af Den Danske Salmebog med tilsvarende tyske vers. Auszug aus dem Dänischen Gesangbuch mit entsprechenden deutschen Strophen. 2. udgave. Redigeret af gruppen "Grundtvig-Værkstedet". Udgivet afde danske præster i Sydslesvig. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag, København 1995. 316 s. Pris: 95 kr.

Det kan være en fascinerende oplevelse at lede hhv. deltage i en gudstjeneste eller embedshandling, hvori en sproglig sammensat menighed synger den samme salme på hver sit sprog. Personlig oplevede jeg det første gang i forbindelse med 100-års-dagen for slaget ved Dybbøl i 1964. Daværende biskop for Lolland-Falster Stift, dr. theol. Halfdan Høgsbro henvendte sig til min danske kollega ved Sct. Marie Kirke i Sønderborg, Jørgen Rasmussen, og mig med forslag om at holde en økumenisk gudstjeneste. Ønsket om en dansk-tysk gudstjeneste ved den lejlighed gav anledning til en del debat. Den afholdtes dog den 19. april. Ikke mindst den store menigheds sang var med til at præge gudstjenesten. Salmerne var valgt fra DDS og EKG (Evangelisches Kirchen Gesangbuch) og kunne synges på begge sprog til samme melodi. Høgsbro ønskede med denne gudstjeneste at sætte et signal i grænselandet. For ham personlig var det fortsættelsen af et samarbejde, han som dansk sognepræst i Sønderborg (1931-42) havde haft med Carl Jørgensen, der var sognepræst for den tyske del af menigheden. Begyndelsen og midten af 60'erne var iøvrigt en periode, hvor sådanne fælles gudstjenester såvel nord som syd for grænsen var ret almindelige.

Oplevelser, der måske er endnu mere intense, kommer man jævnligt ud for i grænselandet i dag, bl.a. når et brudepar med hhv. dansk og tysk baggrund indgår ægteskab. Med mellemrum har en dansk kollega i et landsogn bedt mig medvirke ved sådanne vielser. Der findes steder, hvor landsbyfællesskabet endnu er intakt. Naboer, venner og bekendte fra landsbyen mødes med brudefolkene og deres danske, hjemmetyske hhv. tyske familie. Nogle af bryllupsgæsterne er måske kommet tilrejsende i stort tal sydfra. Det samme er ofte tilfældet ved begravelse, dåb m.v. I de færreste tilfælde har disse gæster mulighed for at forstå en dansk salmetekst, ligesom melodierne vil være dem ubekendte. Der må derfor ydes en eller anden form for hjælp, så de kan være deltagere og ikke kun tavse iagttagere af en måske interessant, men iøvrigt uforståelig handling. Også ved de fælles guldkonfirmationer, der jævnligt holdes i Sønderjylland, ville det være oplagt at bruge "Salmer på dansk og tysk".

De danske menigheder i Sydslesvig har en længere tradition for at synge på begge sprog i gudstjenesten end de tyske i Sønderjylland har det. Grunden kunne være, at salmesangen indtager en mere fremtrædende plads i den danske end i

den tyske liturgi. På et tidligt tidspunkt gik man derfor i gang med at fremstille dansk-tyske salmehæfter. De første ark blev udgivet i begyndelsen af 1920'erne af Carl W. Noack. Sidst i 1940'erne forelå en del småhæfter. Et 1959/60 i provst Westergaard-Jacobsens tid udgivet hæfte med 20 salmer måtte fornyes i begyndelsen af 1970'erne. Dette resulterede i dannelsen af en oversættergruppe, der siden er blevet kendt under navnet "Grundtvig-Værkstedet".

I manuskriptet til Lars N. Henningsens bog: "Kirke og Folk i Grænselandet", hvis udgivelse er planlagt i maj måned d.å. i anledning af 75-året for Dansk Kirke i Sydslesvig, er den lange dansk-sydslesvigske tradition for samtidig at synge på dansk og tysk påvist.

Der skildres bl.a. en begravelse i 1941. Afdøde lå lig i storstuen. Alle tog afsked, hvorefter kisten blev lukket til. Derefter blev "Lover den Herre" sunget til både dansk og tysk tekst. Efter en prædiken på dansk og tysk blev der på to sprog sunget "Dig vil jeg elske, du min styrke." Vogntoget satte sig derefter i bevægelse mod sognets kirke, hvor sognepræsten forrettede jordpåkastelsen.

Under 2. verdenskrig førte sorgen over de faldne og krigens tryk danske og tyske sammen til fælles gudstjeneste. I anledning af en mindegudstjeneste over en af de danske faldne sang man bl.a. Wexels: "Tænk når engang den tåge er forsvunden." Efter krigens afslutning steg behovet for salmer på dansk og tysk i takt med kirkelivets eksplosive vækst.

I dag er der brug for salmer på dansk og tysk i vidt forskellige sammenhæng. Ved kirkelige handlinger gør udgivelsen det muligt, at der kan synges på begge sprog samtidig, eller, som det ofte er tilfældet ved kirkelige handlinger udført af sognepræsterne for de tyske menigheder i de sønderjyske byer, at der synges salmer skiftevis på tysk eller dansk. Syd for grænsen bruges bogen selvfølgelig af de danske præster ved kirkelige handlinger, gudstjenester, møder m.v. Også tyske præster har til tider glæde af at bruge bogen i anledning af særlige mindedage eller i forskellige familiemæssige sammenhæng. Nord for grænsen vil "Salmer på dansk og tysk" kunne yde de tyske feriegæster, der ønsker at stifte bekendtskab med dansk gudstjeneste- og kirkeliv, en værdifuld hjælp.

Personlig glæder jeg mig til at lade oversættelserne af Grundtvigs salmer indgå i min undervisning på "Institut for kirkehistorie" ved universitetet i Kiel. Der samles år for år en kreds, der viser interesse for nordisk kirkeliv - ikke mindst for Grundtvig. Indtil et fyldigt, repræsentativt udvalg af Grundtvigs skrifter foreligger på tysk, vil det nye salmeudvalg gøre nytte som grundlag for en præsentation af det 19. århundredes store danske kirkemand som salmedigter.

I "Salmer på dansk og tysk. Uddrag af DDS med tilsvarende tyske vers til brug ved særlige lejligheder", udgivet af danske præster i Sydslesvig 1974, betegner oversættergruppen (Grundtvig-Værkstedet) bestående af Christian B. Karstoft, Jørgen Kristensen, Hans Parmann samt Elke og Jens Svendsen sig som

"Redaktionen". Udgaven af 1974 indeholder 49 salmer. Den er nu blevet afløst af et udvalg på ialt 132 salmer fra DDS og 4 uden for denne. Den nye udgave af 1995 er fremstillet i et smukt og praktisk format svarende til "Tillæg til DDS" af 1994.

Bogens 2. udgave adskiller sig væsentligt fra sin forgænger. "Grundtvig-Værkstedets" medlemmer har fortsat deres arbejde. Ved regelmæssige møder er der gjort et grundigt arbejde på at iklæde Grundtvig en tysk sprogdragt. Enhver, der har arbejdet med at gengive Grundtvig på tysk, ved, at dette for prosateksternes vedkommende er et uhyre vanskeligt og tidskrævende tålmodighedsarbejde. Hvor problematisk må det så ikke være at gengive Grundtvig på tysk i en digterisk form, der samtidig er tro over for salmedigterens teologiske og sproglige intentioner? Et skridt på vejen til det foreliggende fyldige udvalg, der bl.a. indeholder 66 salmer og bearbejdelser af Grundtvig, var udgivelsen af 50 "Kirchenlieder von N.F.S. Grundtvig", som Det danske Selskab tog initiativet til i 1983.

"Salmer på dansk og tysk" er dog andet og mere end Grundtvigsalmer. Udgiverne præsenterer et repræsentativt udsnit af det bedste i dansk og nordisk salmetradition. Samtidig kan man glæde sig over et fortrinligt udvalg af tyske kernesalmer i de danske oversættelser fra DDS. Udgiverne skal have tak for, at der ikke er ofret tryksværte på sådanne indholdsløse rim, hvormed tidsånden bl.a. har påtrykt den nye EG (Evangelisches Gesangbuch) sit stempel.

De i såvel Syd- som Nordslesvig elskede salmer som Zinzendorfs: "Jesu geh voran", hvis danske oversættelse hymnologisk velklingende navne som Niels Johannes Holm og H.S. Prahl er knyttet til, og Julie Hausmanns:"So nimm denn meine Hände" - oprindeligt visse steder brugt som bryllupssalme, nu et næsten fast led ved tyske begravelser i Nordslesvig - findes i udvalget. Det er sikkert gået mange af os, som det i sin tid gik Vald. Ammundsen, Haderslevs første biskop - han lærte som sønderjyderne at elske denne salme. Udvalgets ca. 40 tyske salmer må henregnes til dem, der kendes, synges, er teologisk indholdsrige og ikke mindst, foreligger i særdeles glimrende danske oversættelser.

"Grundtvig-Værkstedets" arbejde er imidlertid for mig at se det interessanteste ved den nye salmebogsudgivelse. Gruppen har på smukkeste vis videreført et omhyggeligt arbejde fra de nævnte tidligere udgivelser. Den principielle side af sagen bør selvsagt overvejes. Første gang jeg personligt blev præsenteret for problemet: oversættelse af Grundtvigsalmer til tysk, var hos sognepræst, dr. theol. h.c. Werner Görnandt ved den tyske Sct. Petri Kirke i København. I 1960-61 var han min praktisk teologiske læremester. Det var året før han gik på pension. Af helbredsmæssige årsager blev hans "Emeriten-Dasein" til en "Eremiten-Dasein". Det kom beskæftigelsen med Grundtvigs salmer til gode:"So muß ich sehen, ob ich noch etwas in meinem Kämmerlein zustande kriege, ehe das letzte Stündlein

kommt" skrev han i oktober 1963.[2] Det var et par måneder efter udgivelsen af "Grundtvig als Kirchenliederdichter in lutherischer und ökumenischer Sicht (Grundtvig auf Deutsch)". Bogen havde et tillæg med kendte Grundtvigsalmer i Görnandts tyske oversættelse. Indtil 1969 udkom løbende nye oversættelser og andet, udvidede oplag af "Grundtvig als Kirchenliederdichter..." af 1969 med 32 oversættelser. Görnandt glædede sig over den interesse, som danske kredse viste hans Grundtvigstudie. "Alle dänischen Besprechungen sind ungemein günstig, und zwar einstimmig", skrev han. Anden udgave udkom da også med støtte fra Grundtvig-Selskabet.

Baggrunden for Görnandts arbejde var ligesom "Grundtvig-Værkstedets" et praktisk behov i menighederne. I Sct. Petri menighed rejstes ønsket om at kunne synge Grundtvigssalmer på tysk, ligesom flygtningemenighederne omkring 2. verdenskrigs afslutning gerne brugte de Grundtvigsalmer, der på det tidspunkt forelå i tysk oversættelse.

Görnandt ønskede at gøre op med fordommen om, at Grundtvigs salmer var uoversættelige, selvom det var ham fuldt ud bevidst, at Grundtvig på tysk aldrig ville være det samme som Grundtvig på dansk. Opgaven at oversætte ("verdeutschen") salmerne forekom "überaus schwierig". Pionerarbejdet måtte derfor gøres, "så godt jeg kunne det".[3] Til trods for, eller måske snarere på grund af grundsætningen om størst mulig troskab over for originalteksterne, er det kommet ikke blot til forlegenhedsløsninger i ordvalget, men også til afvigelser og fortolkninger, der kan virke kantede og søgte. Problemet kan antydes ved en sammenstilling af første vers af "Kirken den er et gammelt hus" (DDS 280) i Görnandts og Otto Riethmüllers oversættelse af 1935. Otto Riethmüller var en pietistisk præget, sydtysk hymnolog. Da han oversatte salmen, beklædte han posten som forstander for Burckhardthaus i Berlin-Dahlem. Det ses tydeligt, at Görnandts forsøg på at lægge sig tættere op ad Grundtvigs tekst går ud over den harmoniske og flydende sprogtone:

Kirche, du bist ein ewig Haus,
Stehst, auch wenn Kirchen verfallen!
Turm über Turm sank hin in Graus -
Glocken noch immer erschallen:
Laden und rufen alt und jung,
Sonderlich die in Anfechtung
Lechzen nach ewigem Frieden.

Ewig steht fest der Kirche Haus,
Türme der Erde zerfallen.
Über das Trümmerfeld nach Haus
rufen die Glocken uns allen,
laden zum Kreuze jung und alt,
rufen Mühselge mit Gewalt
heimwärts zur ewigen Stille

[2]Citaterne stammer fra et brev til undertegnede af 20/10 1963.
[3]W. Görnandt:Grundtvig als Kirchenliederdichter in lutherischer und ökumenischer Sicht (Grundtvig auf Deutsch), Helsingør 1969, s. 7f. og 31 ff.

(Görnandt nr. 13/1) (Riethmüller EKD nr. 442/1 og EG nr. 576/1 udg. for den Nordelbiske Kirke).

"Grundtvig-Værkstedet" har valgt at trykke sin egen nye oversættelse af 1995. Man kan diskutere, om ikke Riethmüllers friere gendigtning med fordel kunne have været bibeholdt. Det virker forvirrende, at EG indeholder én version og "Salmer på dansk og tysk" en anden. EG har i øvrigt benyttet sig af "Grundtvig-Værkstedets" oversættelser af "Som forårssolen morgenrød" (nr. 553) og "Alt står i Guds faderhånd" (nr. 587). De er visselig langt bedre end Görnandts oversættelser!

I "Kirken den er et gammelt hus" gengiver "Grundtvig-Værkstedet" uden tvivl bl.a. i vers 3 og 6 Grundtvigs kirkelige anskuelse korrekt og klart. Derved korrigeres Riethmüllers pietistiske fremhævelse af "sjælen" og de eksisterende mangler i forhold til Grundtvigs kirkelige grundsyn. I sin digteriske udtryksmåde og afrundede sprogtone foretrækker jeg dog Riethmüller frem for såvel Görnandts som "Grundtvig-Værkstedets" oversættelser. Man kunne have korrigeret de synlige mangler og trykt samme tekst i EG og "Salmer på dansk og tysk".

Det ville have været en smuk gestus, om der var blevet plads til en enkelt eller to af Görnandts oversættelser. Eftermælet om hans pionerindsats og hele kærlighed til den danske salmeskat havde fortjent det. Man kunne f.eks. havde valgt "Kirchenglocke! Unter edlen Erzen", udgivet i 1967. Der er tale om en god oversættelse til tysk. Salmen er meget brugt og savnes i udvalget. Det samme gør "Vær velkommen, Herrens år!". Görnandt har oversat adventssalmen på en absolut acceptabel måde.[4]

I øvrigt bør "Grundtvig-Værkstedets" medlemmer og dets konsulenter have megen ros. Der findes i det nye udvalg en lang række fortrinlige gengivelser, som jeg ud fra min sprogfornemmelse og mit kendskab til Grundtvig i øvrigt mener at kunne tildele prædikater, der går langt ud over: godt, hæderligt oversættelsesarbejde og lignende. Der kan peges på mange smukke og poetiske gengivelser på et glimrende tysk. Det fornemmes endvidere, at der siden første udgave af 1974 er arbejdet intenst med teksterne. Som eksempel på en oversættelse, der forekommer særlig heldig, skal nr. 3 (Lobsingt dem Herren, mein Mund, meine Seele) anføres. Der anvendes et harmonisk og dækkende sprog - måske undtaget v.3/3 "und was dein Herz verlangt, schenkt er in Fülle", som skal synges et par gange før det lykkes. Fremhæves skal endvidere nr. 10 (Was sich empor auf Flügeln schwingt), 142 (Augen, wahrlich, ihr wart glücklich), 149 (Verklärt im Strahlenkranze), 464 (Wiedergeborne, neulebende Seelen), 677 (Nun welkt im ganzen Land der Wald), 679 (Tief sinkt das Jahr in seinem Gang) og 736 (Ich weiß von einer Blume fein). Mange flere kunne dog nævnes.

---

[4]Sammesteds nr. 23 og nr. 1.

Et væsentligt fremskridt i forhold til Görnandts oversættelse er "Grundtvig-Værkstedets" version af nr. 367 (Den seligen Tag voll Freud wir sehn) - ikke mindst v. 3 og 4. Til gengæld har slutverset hos Görnandt fået en kraftfuld, harmonisk og sprogligt finfølt udformning.

I forbindelse med nr. 608 (Liebe ist der Born zum Leben) går mine tanker ved læsningen af vers 1 helt i strid med grundtvigsk ånd i retning af det historisk belastede begreb "Lebensborn". Oversætternes problem er klart nok. De har ikke villet og kunnet bruge ordet "Quell" i såvel første som anden linje. Alligevel var det en overvejelse værd, om ikke man til brug for senere udgaver af bogen kunne finde et andet ordvalg.

"Grundtvig-Værkstedet" formår - mere end navnet antyder - bl.a. at oversætte Brorson. Det demonstrerer gruppen på smukkeste vis i fortyskningen af "Den yndigste rose er funden" (Die köstlichste Rose wir fanden). Ligeledes oversættelserne af f.eks. C.J. Boye (679, Tief sinkt das Jahr in seinen Gang), Hans Christensen Sthen (682, Vergangen ist die dunkle Nacht), B.S. Ingemann (696, Im Osten steigt die Sonne auf), Jakob Knudsen (700, Sieh, nun steigt die Sonne vom Meer empor) foreligger i høj grad i en sådan form, at mennesker af tysk tunge kan få et indblik i de danske salmedigteres sproglige, teologiske og tankemæssige univers.

Det er stadig en pioneropgave at formidle Grundtvigs salmer på tysk. På dansk blev hans ry som salmedigter i Slesvig slået eftertrykkeligt fast med udgivelsen af "Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig". Den slesvig-holstenske fællessynode godkendte udvalget i 1889. Det er ganske vist blevet fremhævet, at de tyskuddannede præster foretrak at synge bogens salmer af tyske forfattere i dansk oversættelse frem for de originale danske salmer også i de dansktalende menigheder. Der kan dog ikke være nogen som helst tvivl om, at Grundtvig-salmerne er blevet læst og sunget - om ikke andet så i hjemmene. Det kan f.eks. nævnes, at det tyske mindretals organisator efter 1920, pastor Johs. Schmidt-Vodder, der just ikke var elsket af de grundtvigsk sindede medlemmer af sin menighed, på grundlag af læsningen af Grundtvigs salmer fik stor sympati for dennes kirkelige og folkelige anskuelse. I 1912 var den sønderjyske salmebog blevet solgt i ikke mindre end 93.000 eksemplarer! Tilblivelsesfasens fællesmøder var i sin tid blevet afholdt i biblioteket på Schackenborg hos den hymnologisk kyndige lensgreve Hans Schack. Kommissionen, der ikke talte folk med særlig kendskab til Grundtvigs livsværk endsige grundtvigianere, opdagede til sin egen overraskelse, at 90 - hver syvende - af ialt 624 salmer var af Grundtvig. Tilsigtet havde dette ikke været. Det var dog uundgåeligt. Motivet fremgår af et brev, som lensgreve Schack sendte til salmebogskommissionens formand, generalsuperintendent D. Theodor Kaftan. Om Grundtvig hedder det: "Ganske vist er han blevet

stærkt repræsenteret, men det kan dog ikke gå an at stryge nogen af hans salmer, der alle er blevet valgt for deres gode indholds skyld."[5]

Det samme kan siges om det nye udvalg af "Salmer på dansk og tysk", som man kun kan ønske udgiverne og de danske menigheder i Sydslesvig tillykke med.

Grundtvig på tysk vil aldrig være det samme som Grundtvig på dansk, ligesom "Goethe på dansk selvfølgelig aldrig er det samme som Goethe på tysk".[6] Meget bedre end Grundtvig er præsenteret i det anmeldte værk, kan det dog for mig at se ikke gøres.

[5]Jfr. Hans Lensgreve Schack: Tre Bøger. Sprogforeningens Almanak 1981, S. 52.
[6]Görnandt andetsteds, s.7.

FLEMMING LUNDGREEN-NIELSEN

Hellere bedrøve end bedrive i "Om Himmerigs rige vi tales ved"

I *Hymnologiske Meddelelser*, nr. 3, 1995, s. 181, forsøger Jens Lyster at forklare og dermed forsvare en tekstrettelse hos Hans Thomissøn i salmen "Om Himmerigs Rige saa wille vi tale" fra *bedrøffue* (udgave A 1569) til *bedriffue* (udgave B ca. 1571). Det er ingen let opgave, han har stillet sig, da de to ord jo betyder helt forskellige ting, og da den omkringliggende tekst ifølge hans opgivelse ellers er uændret. Han løser problemet ved udstedelse af en filologisk attest: "Ordet "bedriffue" har og havde en negativ klang." Denne autoritativt formulerede vurdering er imidlertid ikke så ubetinget rigtig. Udsagnsordet *bedrive* betyder på ældre dansk først og fremmest *udrette, udøve*, og dets slægtning blandt navneordene hedder *bedrift*.

Allerede i førsteudgaven af den gammeldanske *Rimkrønike* fra 1495, som er den ældste bog trykt på dansk i Danmark, læses i fortalens verslinje 3-4: 'Hwoth the i fordum mwnne bedriffuæ / ther the wore mecktigæ oc wore i liffuæ' (om ældre danske kongers stordåd). Denne vending polemiseres der vist nok imod 60 år senere i en vise om Christian IIIs eftermæle, hvor den ukendte digter i forbindelse med Alexanders og Xerxes' krigsbedrifter taler om "stor manndom att bedriffue" (*Danske Viser 1530-1630*, I, 1912, s. 72) - heroverfor påstås Christian IIIs gerninger, med elegant overspringelse af Grevens Fejde, at have været anderledes fredelige. Ældre belæg på ordet *bedrive* tyder på, at det lige fra reformationstiden alt efter tekstsammenhæng, fx genstandsleddet, kan være positivt, neutralt eller negativt. Også hos den noget yngre C.C. Lyschander, der ganske vist afskyer den tyske forstavelse *be-* og ubekymret forkorter *bedrive* til *drive*, er ordet først og fremmest positivt. Det fremgår, hvor han betoner historikernes samarbejde tværs over generationsskellene: "Men naar der er noget at bygge paa, / Saa kand mand een Giærning driffue" (*Grønlands Chronica*, 1608, fortalen v. 104), eller hvor han hylder adelsheltene fra Kalmarkrigen "Oc Mandommen som de dreffue" (*Den Calmarnske Triumph*, 1611, v. 447). For resten forkorter Lyschander også resolut *bedrift* til *drift*!

For Lyster som for mangen moderne læser har det utrætteligt citerede sjette bud om *ikke at bedrive hor* utvivlsomt i for høj grad fremmet en forestilling om det negative og forkastelige ved en handling, der betegnes med *bedrive*. At den ikke er rimelig, kan ses ikke blot af citaterne i *Kalkars Ordbog til det ældre danske Sprog* (1300-1700), I, 1881-85, s. 120 f., men også i *Holberg-Ordbog*, I, 1981, sp. 393, ifølge hvilken den neutrale eller endog positive betydning hos Holberg er den primære: bedrive mirakler (om Olav den Hellige), bedrive store gerninger (om Jesus), bedrive en prisværdig gerning (om en ung dansk mand), bedrive store gerninger (om Jesus), bedrive en prisværdig gerning (om en ung dansk mand), bedrive store og fast

utrolige manddomsgerninger (om de gamle romere). Endnu Ewald, Grundtvig, Blicher og Hauch kan bruge ordet positivt: bedrive en dåd; hos Paludan-Müller er "virket og bedrevet" ensbetydende (alt jf. *Ordbog over det danske Sprog*, II, 1920, sp. 64).

Denne konstatering må svække Lysters ellers så kløgtige tolkning af *bedrive* i udgave B og få hans indsatte vending "(forkastelige)" til at stå som en lidt fortvivlet moderne redningsmanøvre. Skal B-tekstens linjepar oversættes ganske nøgternt, må det lyde: "Alting, som nogen kan udrette, kan aldrig finde sted i Himmerig". Og det giver ingen mening. Der er derfor begribeligt, at Kingo i *Vinter-Parten*, 1689, retter tilbage til *bedrøve* (SS IV, 1941, s. 64, jf. s. 66) - teksten er på dette punkt uændret i den autoriserede salmebog 1699. Det er også begribeligt, at Grundtvig, som Lyster anfører på s. 182, i sin gendigtning fra 1857 giver *bedrive* genstandsleddet "Ondskab".

Hvis ikke *bedrive* brugt absolut (dvs. uden genstandsled) med sikkerhed kan bestemmes som negativt, hvorledes skal det sære sted i Thomissøns B-tekst med følgende optryk, bl.a. hos den entreprenante Rasmus Reravius, så forklares? Det kunne jo være noget så simpelt som en uidentificeret trykfejl, der kun ved en indsats fra en tilstrækkelig arbejdsom udlægger - og af dem talte og tæller præstestanden mange - kan afvristes en art indhold. En bevidst tekstrettelse, som ved udskiftning af én (1) trykstærk vokal i et ord medfører en elegant ombytning af en bisætnings grundled og genstandsled, synes et noget for raffineret indgreb i tiden omkring 1750, hvor der hverken eksisterer danske grammatikker eller retskrivningsvejledninger.

Lyster finder ikke, at vi kan gå i rette med den gode sprogbruger Thomissøn. Jeg tror nu alligevel, at der er tale om en tekstkorruption grænsende til det uforståelige, hvad altså ældre sprog- og stilsikre redaktører som Kingo og Grundtvig også har set. Hertil kan føjes yderligere to momenter. For det første, at man i (fælles)sang næppe sanser at holde logisk styr på indholdet af det sungne og derfor frejdigt kan synge *bedrive*. For det andet, at menige kirkegængere formentlig har været indstillet på, at salmebogens tekster på én gang var rigtige (med garanti fra de lærde i redaktionen) og svære at forstå (for de ustuderede).

At fejlen fra Thomissøns B-udgave gentages i oplag efter oplag, er langtfra bevis på. at læsemåden kan have noget for sig. Også fra vort eget århundrede kendes det fænomen, at selv indlysende fejl overlever alle korrekturer og alle fornuftige læsninger. I Peter Seebergs lille roman *Fugls føde* hedder det i originaludgaven af bogen fra 1957, at Tom af vennen Hiffs får til sit livs opgave at skrive noget, som er "virkeligt" (s. 59). Udtrykket "virkelighed" er simpelt hen bogens nøgleord, centrum - og forsvindingspunkt. Uundværligt. Ikke desto mindre læser man i Tranebogsoptrykket af *Fugls føde* (mit eksemplar er fra 1979), at fordringen til Tom lyder på, at han skal skrive noget, som er "vigtigt" (også s. 59). Og det er jo noget ganske andet og mindre. Trykfejl kan have et langt og lykkeligt, om ikke lykkebringende liv.

VALDEMAR AASTRUP

Den gode hyrde

Vor Fader, Gud og Skaber,
som gav os Livets Ord,
af syne du ej taber
fortabte Børn paa Jord.

Fortvivlede og blinde
vi styrter frem i Trods
og kan dig ikke finde,
før du har fundet os.

Ej dybe, stejle Skrænter,
ej stridest Tjørnekrat
dig standser, naar du henter
den, der har dig forladt.

Kald med din Hyrdestemme
og find os i vor Nød,
naar vi vil os bortgemme
paa Selvets Vej til Død!

Og tal, bliv ved at tale
dit stærke Frelserord
til os i Dødens Dale
ved Daab og Nadverbord!

Hver Livets Dag du sende
dit Budskab paa vor Vej,
om end vi maa bekende,
vort Ja er som vort Nej.

Den Kærlighedens Gaade,
at vi er Frelse værd,
udgrundet har i Naade
du, som har Syndre kær.

Alfred Korsbæk

Salmen her fik far tilsendt af førstelærer Alfred Korsbæk i Fårup, degn hos N. O. Jensen. Der har været et medfølgende brev, som jeg desværre ikke har fundet; men af sammenhængen fremgår det, at Korsbæk har bedt om en vurdering og stillet spørgsmålet: "Er dette en salme?"

Svarbrevet fik jeg i kopi af sønnen, Jørgen Korsbæk, som omtales sidst i brevet, mangeårig cellist i Sønderjyllands Symfoniorkester, med tilladelse til at offentliggøre det.

Husby, 11. marts 1947

Kære Faarupdegn!

Hvad Fanden skulde det ellers være? - altsaa andet end en Salme, det, De fandt i de gamle Sager. Jeg har ogsaa benyttet Tiden til at rode i gamle Sager og tjent 131.72 derved, - nemlig fundet en to gange betalt Regning. Men vi kom fra det med Salmen. Folk fra vores Religion kunde vel næppe bære sig ad som Rehlingerne, - skrive "aandelige" Sange i Haab om, at der skulde opstaa en Salme mellem dem.

Salmer ruges ikke ud af Gøgeæg.

Saa er det altsaa en Salme.-Værre var det at svare, hvis De spurgte, om det var en god eller daarlig, - en brugelig eller ubrugelig, en undværlig eller uundværlig Salme. Det er tre forskellige Spørgsmaal. Det første gælder, om den forkynder Evangeliet. Det gør deres Salme selvfølgelig. Den gør det ogsaa paa en ret original Maade.

Men saa kommer vi til en Masse smaa tekniske Ting, som det er dumt af mig at nævne, da jeg derved røber Fiduserne ved at gøre Salmer, hvad jeg jo gerne vil være alene om i vort Slægtled. - Men skidt, la' rulle: "stridest Tjørnekrat", - i mange Tilfælde virker forstærkende Tillægsord afsvækkende; bl.a. Tjørnene river ubetinget mest, naar de er alene om det. - "Paa Selvets Vej til Død" er noget sammentrængt og anstrengt; det er, somom Bremserne er slaaet i, saa det kniber at holde Farten. - "Daab og Nadverbord" - det lyder som "-bord" hører med til begge Ord; - enten: "Daab og Nadver" eller "Font og Bord" ("Bad og Bord") (ligesom det hedder "Republik eller Kongedømme" - ikke "Republik eller Konge") - "Livets Dag" - jeg véd ikke, hvorfor jeg vilde foretrække "Livsens Dag", hvis Verset ellers skulde lyde, som De skriver, - saa er der det - jeg kan udtale "Vej" paa to Maader; paa den ene rimer det paa "Nej" - paa den anden ikke; almindeligvis vil jeg udtale det, så det ikke rimer paa "Nej"; altsaa ville jeg foretrække at have "Nej" i anden Linje, "Vej" i fjerde.

Naa, i Søndags morede jeg mig med at skrive Vers for Vers om paa min egen Facon. Saa kan De jo bande over min Retten Stil eller hvad De vil.

Jeg rendte i Sverige paa en af Dem avlet ung Mand. Hils ham!

Hilsen!

Aastrup

Du kære Gud og Skaber,
som højt i Himlen bor,
af Syne os ej taber,
skønt fjernt fra dig vi fór.

Forvildede og blinde
vi søger selv i Trods,
kan dig dog ikke finde,
før du har fundet os.

Ej stejle Klippeskrænter,
ej tætte Tjørnekrat
dig standser, naar du henter
den, der har dig forladt.

Kald med din Hyrdestemme,
opsøg os i vor Nød,
naar vi os bort vil gemme
paa Vejen til vor Død.

Og tal, bliv ved at tale
med Daabens Vand dit Ord,
og dæk i Dødens Dale
for os dit Nadverbord.

Omend vi maa bekende:
Vort Ja er som vort Nej,
hver Livens Dag du tænde
dit Solskin paa vor Vej.

Det er dit Hjertes Gaade,
du har mig Synder kær;
det er kun Naade, Naade,
du fandt mig Frelse værd.

K. L. Aastrup

ANMELDELSER

Dansk Kirkesangs Årsskrift 1994, udgivet af Samfundet Dansk Kirkesang, under redaktion af Christian Thodberg og Peter Thyssen. 117 sider.

Det lille skrift er både spændende og indholdsrigt. Christian Thodberg fortæller i forordet, at 4 af de i alt 6 hovedartikler stammer fra Dansk Kirkesangs weekendkursus 27.-29. maj 1994, der "var tilrettelagt med udgangspunkt i den aktuelle salmesituation; herunder ikke mindst det nye kirkeministerielle salmebogstillæg, der udsendtes i foråret 1994". Det drejer sig om indlæg af Erik Skyum-Nielsen og Karen Horsens om den tekstmæssige side af nye og gamle salmer, og af Arne Berg og Christian Thodberg om salmemelodierne set i forhold til dansk tradition.

De to sidste artikler af Carsten Bach-Nielsen og Peter Thyssen handler, ikke underligt, om 300-års jubilaren H. A. Brorson, og er, for den førstes vedkommende, et let omarbejdet foredrag, holdt på Aarhus Universitet 19. september 1994 i anledning af en studiedag om Brorsons Svanesang, den anden er en diskussion med en række aktuelle jubilæumspublikationer.

Erik Skyum-Nielsens artikel *Moderne salmer* er opdelt i en række underafsnit, men lægger grunden ved solidt, måske en kende for solidt, at definere, hvad en god salme skal have, nemlig poetisk kvalitet, teologisk lødighed og empirisk slidstyrke. Hvad man end kan mene om, at de to første begreber i vore dage nok er noget diffuse, og det sidste svært at tage stilling til med uprøvede ting, går han frejdigt til salmebogstillægget støttet på folk som Poul Borum, Johannes H. Christensen, Jørgen Schultz og Ivan Malinowski. Til de poetiske kvaliteter hører, foruden transparens, substans, persistens, prægnans og evidens, "et *mundret præg*, dvs. en vis korthed og sluttethed såvel på mikro- som på makrostrukturelt niveau, og de må nødvendigvis have et vist *folkeligt præg*, dvs. inklusivitet og jordforbindelse i ordvalg og sætningsbygning". Med denne definition på folkelighed kan salmebogskommissionen med trøstig hu sende ikke så helt få af Grundtvigs salmer direkte ud i mørket, og det er også som om vi er kommet den gådes løsning nærmere, at de fleste folkekirkemedlemmer, uanset retningspræg, foretrækker Ingemann for Grundtvig, og "Altid frejdig, når du går" er blevet "nationalsalmen", "Nu takker alle Gud" den mest sungne ved søndagsgudstjenesterne: mundrethed, korthed, sluttethed, inklusivitet og jordforbindelse. Den teologiske lødighed skal blandt andet vise sig ved, at "i princippet enhver kan gøre sig til dens jeg og dens vi", der skal være "konfessionel åbenhed: salmen må ikke henvise til, forudsætte eller underforstå en speciel kirkelig retnings kristendomsopfattelse". Dette vil f. eks. diskvalificere ikke så lidt af Brorsons og Aastrups produktion.

Efter opstillingen af teologiske lødighedskriterier, hvor Jørgen Schultz synes at være hovedleverandør, og hvor der ikke i nævneværdig grad tages højde for

salmesangens oprindelse i sungne, hovedsagelig bibelske, gudstjenesteled, endsige forskellen på salmer til højmessebrug og salmer til husandagt, anlægger Skyum-Nielsen først en generel kritik, så en konkret kritik af nogle af tillæggets salmer, for at lande i 2 beroligende citater.

Det begynder med et ordentligt skud for boven til tankerne om at modernisere salmedigtningen, så den "matcher nutidens mentalitet". Det er så slemt, at "modernitetens og postmodernitetens kristendom fremtræder i det nye Tillæg som en stuevarm kærlighedskult, fyldt med vammel kælenskab; men bønnen gælder ikke som i pietismen den inderlige forening med Jesus. Salmeskriverne beder blot om, at vor tro skal få kraft og næring, så at den efter kirketid kan virkeliggøres og tage form af erotik og samfundssind". Selvom der næppe hermed er sigtet til bidragydere som Svein Ellingsen, Frans af Assisi, Per Lønning, Jørgen Glenthøj, Helge Noe-Nygaard eller K. L. Aastrup, er kritikken nok alligevel her på gyngende grund, og tilsyneladende mere drevet af private idiosynkrasier end af de så monumentalt opstillede kvalitetskriterier.

Dog kan man kun alt for godt give Skyum-Nielsen ret i, at megen ny salmedigtning "holder sig til en kraftløs discount-kristendom, der nok taler med varme og udholdenhed om fællesskabet og kærligheden, men har mindre at sige om nåden, kun lidt om tro og så godt som intet om f. eks. synd og anger, lidelse og død". Denne mangel er bare ikke indskrænket til moderne salmedigtning. Med rette anfører han dog også, at "i det omfang tillæggets nyskrevne salmer overhovedet beskriver en gud, er han den milde og hjertevarme skaber, synlig i den jævne hverdag. Borte er Gamle Testamentes insisterende og intolerante Jahve, og borte er den nådefulde Gud, der aldrig skal blive kendt og synlig, han som skænker os livets mening, men pludselig, lige så suverænt, tager den fra os igen". Dog skal det tages med de ovenfor anførte forbehold.

Som det første af de konkrete eksempler anfører Skyum-Nielsen en af Torben Damsholts og Jørgen Schultz' *Indgangskollekter* "der adskiller sig fra dem i den gamle alterbog derved, at de hver gang definerer gudstjenestens centrale anliggende". Bortset fra, at det slet ikke er fair imod Veit Dietrichs prædikenmeditationer at sige sådan, er den kollekt, der anføres, lige så slap og vag som det værste i moderne dansk salmedigtning. Efter en let kritik af Aastrups *Vi takker dig for livet* ("den forekommer stiv, tynd, belærende og kedelig, som om man er til eksamen hos bispen"), gælder det Hans Anker Jørgensens *Nu svinder dagen bort bag aftenskyer.* Skyum-Nielsen undrer sig over, at den som aftensalme skal synges på "Nu rinder solen op af østerlide", og afslører dermed sit ukendskab til systemet i Kingos Aandelige Siunge-Koors Første Part med en melodi til hver dag, som både morgensangen, aftensangen og den "Kong Davids Poenitendse-Psalme", der hører dagen til, synges på. Kritikken forekommer imidlertid vag og upræcis, sammenholdt med den kraftige generelle kritik fra før. Dog må aftenbajeren i sidste vers have et ord med på

vejen: "Her skrider genren ganske enkelt: fra salmen til den åndelige sang, og videre ned i en folkelig vise. Har Gud mon rejst sig en kirke her, i værtshuskrogen?". Om Lisbeth Smedegaard Andersens *Lagt på bakketop og høj*, bemærker han med rette: "Her kan man mærke, at en kunstnerisk billeddannelse finder sted. Blot virker den ude af trit med tanken, som om en hang til poetisk pynt huserer på et plan for sig selv og får teksten til at mangle substans". Johannes Johansens *Gør dette kolde hus af sten* spidder han med beundringsværdig præcision: "Det er jo så hjerte-dansk, at man i sind må hygsomt bevæges". Jørgen Gustava Brandt får litterær ros og teologisk ris for *Tænk at livet*. De 2 citater er en advarsel fra Peter Thyssen mod at lade kirkekunst udarte til "naivt-realistisk fremstilling af bibelske billeder eller en udstilling af kunstnerens egen fantasi" og et anonymt bonmot fra en salmedigters opslagstavle.

Karen Horsens skriver om *Gamle og nye salmer* med stærk vægtlægning på Den Danske Salmebog 1953 og dens uomtvistelige klassiske værdier. Tillægget er, mener hun, udsprunget af utidig folkekirkelig jammer over svigtende kirkegang m. v. Tillægget kan, mener hun, sammenlignes med Evangelisk-kristelig Psalmebog fra 1798 som et udtryk for, at man "absolut *vil* tale tidens sprog til tidens mennesker i salmesangen". Nogle af salmerne er, siger hun, nye uden at være moderne. De virker som "små, hvide middelalderkirker fra 1927". Hun går desuden i rette med udvalget af engelske Christmas Carols, der for det meste forefindes i meget dårlig gengivelse "af den underlige forfatter, der hedder "dansk"". Og det kan man jo kun give hende ret i. Det er også småt med hele afsnittet "*Syndernes forladelse*, med underafsnittene *Synd og nåde, Fred og glæde* og *Sorg og trøst. Forsagelse og kamp*" mangler helt. Årsagen er, siger Karen Horsens, at den moderne teologi har "så godt som afskaffet" synden. Dette sætter sig spor, og de tydeligste og mest skræmmende finder hun hos Hans Anker Jørgensen, hvor hun i *Alt kommer væltende, hulter til bulter* kan konstatere, at synden fremstilles som noget, de andre gør. "Jeg er sikker på, at der aldrig i Danmark er kommet nogen salmebog, hvor man har jamret så meget over andres synder". Desuden får vi at vide, at "hos Hans Anker Jørgensen, der i høj grad tegner linjen i Tillægget, er synden blevet noget, man ordner med Vorherre i al fredsommelighed over en stille aftenbajer". Lars Busk Sørensen får sin bekomst for at overdrive menneskenes ansvar og muligheder i *Menneske, din egen magt*, og videre, i 2. vers "går ... iveren for en aktiv ansvarlighed så vidt, at forfatteren hugger hænderne af Gud for selv at komme til at give verden fred, dagligt brød og kærlighed". Og videre: "Er det ufrivillig komik, at den kan synges på melodien til "Alt står i Guds faderhånd"?"

Det kan herefter ikke være nogen overraskelse, at Karen Horsens kritiserer anbringelsen af Hans Anker Jørgensens *Du satte dig selv i de nederstes sted* under Kristi efterfølgelse: "Hvad menes der? - De "nederstes sted"? Kristus sender os derned, javist. Men vi bilder os vel ikke ind, vi er der, fordi vi erklærer vor solidaritet med

alle de lidende? "De stores fortræd" - skulle vi ikke nøjes med at håbe på, Vorherre vil bevare vore omgivelser for den fortræd, vi gør?"

Derfor behager den megen leflen for børn hende heller ikke. Hun foreslår Morten Pontoppidans bibelske fortællinger og Grundtvigs bibelhistoriske sange, suppleret op af Johannes Johansen, Johannes Møllehave og Jørgen Michaelsen. Mærkværdigvis ikke Helge Noe-Nygaard. Hendes begejstring for Jakob Knudsens og K. L. Aastrups sejrsgang i gudstjenesterne kan være vanskelig at lade sig begejstre af, da den er helt afhængig af præstens suveræne salmevalg, og de fleste præster vælger dels salmer, de kender, dels salmer, der passer til deres teologi. At humlen i nutidens teologi er en nyliberal drejning kommer næppe som en overraskelse for nogen. Karen Horsens slutter sit indlæg med et slet dulgt ønske om, at den nye liberalteologi må være blevet umoderne inden den får for stor indflydelse på den kommende salmebog.

Arne Bergs artikel *Hvad er en god salmemelodi?* og *Christian Thodbergs Er Laub kommet for at blive?* er af en sådan musikvidenskabelig karat, at jeg ikke føler mig kompetent til at give dem kvalificeret kritik. Blot skal det siges, at det er to saglige indlæg af to laubianere, der objektivt overvejer de musikalske muligheder i gudstjenesten ud fra den tradition, vi nu engang står i, og giver Laub, hvad Laubs er, uden at dække over andres fortrin eller Laubs svagheder.

Carsten Bach-Nielsens artikel *Fra Siunge-Kor til Svane-Sang* beskæftiger sig ligesom *Peter Thyssens Var Brorson pietist?* med forskellene mellem ortodoksiens og pietismens teologi og salmedigtning. Også her er der tale om meget vægtige indlæg fra yderst kompetente personer, der for eksempel begge giver letfattelig indgang i de to teologiske skolers karakteristika, og begge slår fast, at der er en betydelig forskel på salmer til kirkebrug og salmer til husandagt. Carsten Bach-Nielsen får sagt, at husandagtssalmerne vandt indpas i gudstjenesterne i løbet af forrige århundrede, altså i den tid, præsterne har stået for salmevalget. Han beskæftiger sig iøvrigt med skriftemålets forandring fra ydre middel til adgang til nadveren til noget, den enkelte i grunden kun kan med sig selv i sit eget hjerte. Den meditative indlevelse i passionen giver i Brorsons Svanesang en intimitet, der i hvert fald er udtryk for en tvivlsom smag: "Det handler om, hvad man kan sige i sin egen stue og i sit eget soveværelse. Alene sammen med sin elskede - eller i et fortrolighedens rum med indforståede venner. Dér kan man sige meget. Det er privat. Og *Svanesangen* er meget privat." Til sidst indrømmer han dog, at "Netop friskheden og munterheden, dybden i den meditative beskæftigelse med enkelttemaer, er et værdifuldt tilskud til salmebogen.

Peter Thyssen gennemgår tilsvarende, hvordan *den rette lære* i ortodoksien søgtes sikret gennem Bibelen, prædikenen og sakramentforvaltningen. Dette blev i pietismen undergravet af kravet til hjertets renhed, således at troens årsag var synlig i ortodoksien, usynlig i pietismen, medens troens virkning var usynlig i ortodoksien, men synlig i pietismen. Peter Thyssen går i rette med meget af den senere tids

Brorson- og pietisme-begejstring og konstaterer, at Brorson ikke var pietist i den oprindelige og negative betydning af ordet ("sværmer", "entusiast"), men: "Brorson er først og fremmest gammellutheraner; hans teologi hviler på den lutherske grundsætning om, at der ikke findes nogen vej til Gud uden om Kristus".

Bogen er meget læseværdig.

Ove Paulsen.

Hallgrímur Pétursson: Passionssalmer, Oversat av Björn Sigurbjörnsson.
Hallgrímskirkja Reykjavík i samarbejde med ANIS Forlag, Frederiksberg 1995, 255 sider, 250 kr.

Denne gendigtning af Hallgrímur Péturssons passionssalmer, digtet 1656-59, trykt 1666, er udført af Björn Sigurbjörnsson og forsynet med noder til de fleste af salmerne af organist Torsten Svendsen, Lyngby.

Der er ikke tilstræbt en gengivelse af det tidstypiske og personlige i Hallgrímurs poesi, men en mundret og ligefrem, nutidig dansk sprogdragt. Det er lykkedes til fulde. Mit islandske er desværre ikke til en vurdering af den sproglige gengivelse, men den virker yderst plausibel.

I sin indledning fortæller Björn om Hallgrímurs omtumlede og dramatiske liv og om den betydning, passionssalmerne fik og siden har beholdt hos det islandske folk. Om selve samlingen på 50 salmer siger han, at det er en gendigtning af Johan Bugenhagens diatessaron Vor Herres Jesu Kristi lidelseshistorie i dens helhed. Hver salme består af genfortælling, ledsaget af belærende forklaring, og sluttelig formet til en eller flere bønner (der altså på en måde er blevet til som en slags prædikenmeditationer i stil med Veit Dietrichs kollekter).

Der er ingen tvivl om, at det er et værk af meget høj kvalitet, både teologisk og digterisk, og selvom salmebogskommissionen ikke vil finde nogen af passionssalmerne egnede til optagelse på grund af deres betragtelige længde, vil det dog kunne glæde enhver elsker af salmer at læse disse malmfulde vers.

De 3 af Hallgrímurs salmer, der findes i Den Danske Salmebog, nr. 50, 616 og 634, alle i C. J. Brandts gendigtning, hører til hans øvrige produktion.

For det islandske folk har passionssalmerne været af så stor betydning, at de er blevet sunget ved utallige lejligheder, i kirken og ved husandagt, og ikke blot i fasten, men året rundt. De vers, der er bønner, har været brugt som bønner, eller,

som det er tilfældet med Fadervor, som indledning til bøn. Således indleder endnu mange islændinge Fadervor med Hallgrímurs passionssalme 44, strofe 19:

Gud Fader, vær med fadersind
i Jesu navn min fader,
led mig ved hånden ud og ind,
så synden aldrig skader.

Originalversion: Vertu, guð faðir, faðir minn,
í frelsarans Jesú nafni.
Hönd Þín leiði mig út og inn,
svo allri synd ég hafni.

Efter *Fimmtíu Passíusálmar eftir Hallgrímur Pétursson, Reykjavík 1971.*

Den 44. passionssalme handler om Kristi 7. korsord: "Fader! i dine hænder betror jeg min ånd".

Til trods for, at han aldrig havde modtaget fuld teologisk uddannelse, viser Hallgrímur stor kyndighed. Han véd bl. a., at Kedron betyder sort (1. salme, 15) og Getsemane olieperse (2. salme, 1), og her er han klar over, at korsordet stammer fra Davids Salme 31,6:

16. Vor Herre tog sin sidste bøn
fra en af Davids salmer,
her bør jeg lære af Guds Søn,
hvordan min bøn ej falmer.

Dette ser ud til at være en forholdsvis svag gengivelse. Originalen har:

16. Eftirtekt mér Það einnig jók,
er ég Þess gæta kunni,
andlátsbæn sína sjálfur tók
son Guðs af Daviðs munni.

Forklaringen til korsordet tager hurtigt sigte på Fadervor:

3. Se Jesus i sin beske nød,
forpint af sår og skader:
I stunden for sin bitre død,
han kalder Gud sin fader.

4. Vor Herre gi'r dig dette svar,
når prøvelserne frister:
Her er den gode Gud din far,
hvis omsorg aldrig brister.

Vi kommer endda en lille vending ind om Davids Salme 103:

6. Som faderen forbarmer sig
når børnene er syge,
således lader Gud om dig
sin nådes hjælp sig smyge.

Bogen kan anbefales til selvstudium, undervisning, konventsbrug, i hvert fald til læsning.

Ove Paulsen

Helge Fæhn: Gudstjenestelivet i den norske kirke - fra reformasjonstiden til våre dager. Universitetsforlaget, Oslo 1994, 495sider. Pris: 325 norske kroner.
2. udgave, der udkom 1. november 1994, er vokset til 510 sider og har udover person- og stedregister et fyldigt sagregister samt faksimile af messordningen i Thomissøns salmebog 1569.

Et imponerende livsværk og en smuk bog med illustrationer, med speciel pædagogisk opbygning.
Fremstillingen dækker tidsafsnittene 1. 1537 - ca. 1699, 2. 1700 - 1814, 3. 1814 - 1926/92. Hvert af disse tidsafsnit behandler i underkapitler samme temaer i samme rækkefølge. Det betyder, at man både kan læse afsnittene efter hinanden og ved tværgående læsning sammenstille en slags monografi over de enkelte temaer. Disse temaer er:

Høymessen,

Gudstjenester uden for høymessen,
Kirkeår,
Perikoper,
Dåp,
Innledelse af kirkegangskoner,
Åbenlyst skriftemål og kirketukt,
Lønlig enkeltskriftemål,
Inngåelse av ekteskap,
Sognebud og gravferd,
Ordinasjon (preste- og bispe-)
Kirkevigsling, kirkehus og kirkeinventar.

Men skønt bogen omfatter tiden efter reformationen, er der bag i bogen nogle kortere afsnit om gudstjenestelivet i højmiddelalderen, som med stor fordel kan læses først.

Bogen indeholder et væld af detaljer og oversigter samt illustrationer. Hovedvægten er lagt på tiden frem til 1814. Der henvises til flere foreliggende specialstudier (Lars Flatø: Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926 (1982) og Olav Hagesætters bøger om prædikenens historie i Norge, hvorved bogen har undgået at svulme uforholdsmæssigt op. Den kirkemusikalske side af udviklingen går Helge Fæhn som ikke-fagmand beskedent ikke nærmere ind på. Derimod får man udførlige beskrivelser af skolens kirketjeneste i byerne. Latinskoleeleverne havde daglig tjeneste ved den fortsættelse af tidesangen, som holdt sig i stadig mere forenklet skikkelse helt til ca. 1700. Her og ved højtiderne blev latinen holdt i hævd, væsentlig af pædagogiske grunde. Med skoletjenestens ophør ophørte også den faste morgen- og aftensang samt elevernes medvirken ved bryllup og jordefærd.

Man får indtrykket af, hvor langsomt reformationen slog igennem i gudstjenestelivet. Og man får indtrykket af en stadig forenkling af gudstjenesteformerne. De fleste kunne ikke læse, og der manglede længe salmebøger. Således blev det de foreskrevne faste salmer, man efterhånden kunne udenad. Men man fastholdt dog den gamle messes struktur helt til ca. 1700, omend prosaleddene mere og mere blev afløst af salmer. Da indtrådte det store skred fra salme*messe* til *salme*messe. Oplys ningstidens idealer smitter af på gudstjenestelivet gennem den adlerske alterbog. Salmebogen blev ikke mere opbygget efter kirkeåret, men efter emner. Det frie salmevalg holdt sit indtog, samtidig med at kyrie- og gloriasalmer forsvandt sammen med den nikænske bekendelse. Det fri valg af tekster til prædiken slog ikke rigtig igennem.

Skønt man fra kancelliet i København gjorde meget for mere ensartethed, har man alligevel indtrykket af, at der var megen uensartethed i stifterne, takket være biskopperne og mange lokaltraditioner. Det skyldes, at København allerede, da ærkebiskoppen af Nidaros forlod embedet, så at sige fratog den norske kirke dens

selvstændighed. Men København var dog langt borte fra størstedelen af Norge. Man får således indtrykket af et stadigt liturgisk forfald helt frem til 1814, da der modsat i Danmark sætter en tøvende restauration ind, først liberal, siden 1870'erne mere luthersk konfessionel, en linje, som omend ikke helt konsekvent er videreført helt op til 1992. Et særligt norsk fænomen var siden slutningen af 1800-tallet, at man fik sprogstriden mellem det danskprægede bokmål og nynorsk. Først med salmeboken af 1984 er de to sprog samlet i samme salmebog.

Helge Fæhn er meget tilbageholdende med at fremføre principielle udredninger og vurderinger. Og dog vil den opmærksomme læser i mange korte sætninger få klare karakteristikker af udviklingen som en forfalds- og opløsningstid. Men man mærker også glæden ved restaureringen af salmemessen gennem genoptagelsen af prosamessen. Man mærker ikke alene en ekspert, men en teolog, der er levende og brændende optaget af gudstjenestelivets højnelse i den norske kirke. I indledningen hedder det: "Liturgikommissjonens arbeid og specielt prøveordningen for høymessen (1969-1972) førte til, at mange fikk øynene opp for at liturgi ikke er et spørgsmål om estetik og formvesen, men at liturgi og teologi henger nøye sammen. Det er blitt en dypere erkjennelse av at liturgien er en genuin uttrykksform for kirkens tro og selve livsnerven i kirkens liv" (15). Med det vældige materiale, som vil blive deponeret i kirkerådets bibliotek, vil fremtidig forskning få et fundament for al videre forskning i emnet.

En stor del af udviklingen i den norske kirkes gudstjenesteliv har haft sit sidestykke i den danske kirke. Frem til 1814 får vi mangt et sideblik til den danske kirke. Alligevel mangler vi en pendant til Helge Fæhns bog. Men det kræver et livsværk af en dansk forsker med samme sans for "livsnerven i kirkens liv".

Jørgen Glenthøj

Melodier til Tillæg til Den Danske Salmebog, dobbelt-CD.
Det Kgl. Vajsenhus' Forlag og Edition Egtved a/s. ISBN 87-7524-105-6. Kr. 360.

Det er vigtigt at opfatte Det Kgl. Vajsenhus' Forlags CD-udgivelse af melodier til Tillæg til Den Danske Salmebog som et katalog - og ikke andet. Der ligger ikke en kunstnerisk, endsige religiøs idé bag udgivelsen. Man kan ikke høre 62 salmer ud i ét uden at få salmeeksem, og man kan ikke få noget rigtigt forhold til en bestemt salme uden selv at synge den aktivt.

Det er da heller ikke skønsang, man får at høre, men et ganske almindeligt velfungerende kirkekor med otte gode unge stemmer uden nogen ekstraordinær skoling. Det er Ravnsbjergkirkens kor i Århus, ledet og akkompagneret på orgel af deres organist, Asger Troelsen, og på klaver i de rytmiske salmer af Helge Gramstrup. Det er helt i orden altsammen. Som katalog er det fortræffeligt, og med en CD-afspiller kan man let udvælge den ønskede salme og eventuelt gentage den så mange gange, man lyster.

Udgivelsen er altså et værktøj. Men til hvad og for hvem? Formålet er angiveligt at udbrede kendskabet til Tillæggets melodier; men de er jo allerede udgivet på tryk. Det indtryk, man får af at høre salmer så at sige udefra, uden selv at deltage, er forstemmende: det er med forlov ludkedeligt at høre på salmesang. Og når enkelte melodier her hæver sig muntert ud af kedsommelighedens mængde, er det ingenlunde bevis på, at det er bedre salmer.

Kataloget kunne være nyttigt til i højere grad at demonstrere, hvordan man gør med rytmiske salmer, som mange menigheder og organister naturligvis opfatter som noget nyt og uhåndterligt. Men Tillæggets musikudvalg har ønsket at give CD'en et repræsentativt udvalg af Tillæggets ialt 142 melodier og har holdt sig nogenlunde strengt til et statistisk demokrati. Talmæssigt overrepræsenteret er kun Chr. Vestergaard-Pedersen, Lars Åke Lundberg (!), Erik Sommer, Henrik Fibiger Nørfelt, Asger Pedersen og Ole Schmidt (!), mens Finn Evald, Egil Hovland og Axel Madsen (!) er underrepræsenterede. Det er svært at finde noget mønster her; nogle af de "nemme" komponister har fået for meget, den vanskelige Hovland for lidt.

Endelig savnes totalt den sidste del af Tillægget med bibelske salmer og lovsange, bibelvers, bibelkanon'er og liturgiske sange. Det er vel kendskabet til dette område, der mest trænger til at udbredes?

Thomas Viggo Pedersen

Henrik Fibiger Nørfelt: 13 melodier. Trykt som manuskript. Privatudgivelse. 40 kr. + forsendelse. Fås ved henvendelse til komponisten c/o Sct. Mariæ kirkekontor, Sct. Annagade 38, 3000 Helsingør, tlf. 4926 1026, fax 4921 0316.

Som vilde rovdyr lurer farerne fra alle sider, når man skriver salmemelodier. Det er i og for sig de samme slags farer, der truer både salmedigteren og komponisten, og rovdyrtænderne er lige skarpe.

En salmemelodi skal være let at synge og let at lære. Men jo nemmere den er, des mere savner den prægnans. Den glider let ind - og let ud.

På den anden side: jo mere karakter, des sværere at lære.

Den skal være original og nutidig, men samtidig være dybt forankret i folkekirketraditionen. I et moderne tonesprog skal den virke ældgammel, men såvel pastiche som provokation er forbudt. Eller: i et fortidigt tonesprog skal den fortælle det aldrig før hørte.

Den skal svøbe sig om teksten, men ikke omklamre den ved at være enten for illustrerende eller for privat; den skal skabe et fast rum, som teksten kan udfolde sig frit i. Den skal være from (hvad det så vil sige), men ikke kedelig. Den skal ligge lige midt imellem alle rovdyrene - uden derfor at blive en syntetisk melodi.

Konklusionen er klar: det er en umulig opgave.

Alligevel bliver der komponeret salmemelodier som aldrig før, og Henrik Fibiger Nørfelt er en af dem, der kæmper seriøst med stoffet, hvilket kan ses flere steder, nu også i "13 Melodier" fra december 1994.

Han er musiker og ved, hvordan en smuk melodi lyder. Dertil har han fundet milde tekster af især Johannes Johansen samt et par af Jørgen Michaelsen og Hans Anker Jørgensen. Hvad kommer der så ud af det? Og hvorfor tretten melodier; der er tradition for at udgive hele og halve dusin, men ikke ulykkestallet tretten.

Trettentallet ruger tungt, når man åbner nodeheftet. I de første melodier, fra slutningen af 1970'erne, er der en ganske vist venlig, men mærkelig mørk og knuget stemning. Til den velanbragte højtone *d* på teksten "at se sig glad" i "At standse ved en døbefont" lægger bastonen *es* sig som en snævrende fodlænke om ankelen på den syngende. De middelalderlige kirketonearter, som kan gyde enten et særligt lys eller et særligt mørke over klangbilledet, gør her det sidste. Men vel at mærke på en integreret måde; Henrik Fibiger Nørfelt henfalder ikke som andre salmekomponister til udvendige manerer (f.eks. forsænket ledetone) til at smøre lidt patina på her og der. Hans dystert krydrede harmonik kan nok slå den forsigtigt syngende ud af kurs; hans udsættelser ville derimod klinge fortræffeligt for kor.

I melodierne fra 80'erne og 90'erne finder vi en mindre fortænkt tone. "Du, som lader græsset gro" får en melodi, hvor den stadigt skiftende rytmik giver frodig fremdrift, og det naivistiske tonesprog modsvarer Hans Anker Jørgensens poesi. "Gå ind til din Herres glæde" og "Søndag morgen ringer kirkeklokken" er smukke og tekstnære. "Vi kommer til din kirke, Gud" har to melodier; den første smuk og nænsom, især i den enkle udsættelse, men med næsten usyngeligt taktskifte. Den anden er så fin og enkel, at enhver menighed kan lære den næsten inden første vers. Her har Fibiger Nørfelt fundet punktet, hvor alle rovdyrene holder hinanden i skak. Melodi nr. 13 viste sig at være lykkenummeret.

Thomas Viggo Pedersen

Småstykker

Dit skæg, o Mand, er synden lig

Fra førsteamanuensis Sigvald Tveit, Oslo, har redaktionen modtaget denne efterlysning:

På Sørlandet blir det av og til sitert et gammelt salmevers, som man sier er av Kingo, hvilket jeg tror er feil. Kanskje du vet det? Det er noenlunde slik:

Dit skæg, o Mand, er Synden lig,
om du i dag barberer dig,
og bliver derved ren og glat,
det vokser ud i denne Nat.

Vi lader spørgsmålet gå videre til læserne!

Hvem kender Peter Ernst?

En af de første dage i januar gjorde jeg under et husbesøg et interessant bogfund her på øen Als i Sønderjylland. Tre helt ukendte 1700-tals skrifter af vistnok herrnhutisk tilsnit, alle udgivet af en ligeledes ganske ukendt Peter Ernst.

Det ældste skrift hedder "Hiertens Bekiendskab med Gud og Lammet...". Størstedelen af dette skrift (med sidetælling 4 - 174) er prosa, men mod slutningen er der en række salmer. Forfatteren beretter side 29, at han var seksogtyve år, da han blev omvendt i året 1744. Han må altså være født omkr. 1718. Side 47 citerer han fra Carl Henr. Bogatzskys En gylden Skat-Kiste, der udkom på dansk året forinden, i Kbh. 1754 (Bibl. Dan. I 406) med Ewalds fortale. Side 48 citerer han Chr. Scrivers Sieg Bette, der vist aldrig er oversat til dansk. At Peter Ernst også har kendt Brorson fremgår af s. 13-14, hvor han fortæller, at en from skoleholder læste "nogle Psalmer for mig af Brorsons Psalme Bog om Omvendelsen". Der hentydes vel her til Troens rare Klenodie nr. 108 - 118.

Skriftet er uden trykkeår og -sted, men dets fortale er dateret den 10. april 1755, og det er sikkert trykt det samme år. For i en note på blad A4v i "JEsu Saar og Vunders Frygt", trykt i 1756, gør forfatteren følgende henvisning: "Herom findes mere underretning udi den korte og enfoldige Beskrivelse, hvis titul er hiertens bekiendskab med GUd og Lammet etc.".

Størst interesse i vor sammenhæng knytter sig dog til de to andre skrifter, der er trykt i forlængelse af hinanden, dvs. med fortløbende paginering og nummerering. "JEsu Saar og Vunders Frygt, det er Nogle Nye Psalmer Eller Messianiske Sange..." er Trykt i Aar 1756, men uden angivelse af trykkested. Det rummer 159 af Peter Ernst forfattede salmer. Flere af de salmer, der begynder med bogstavet P, har udhævet akrostikon PETER ERNST. Det andet skrift hedder "Nogle faae Psalmer Om en arm Synderes Naades Gang og Pleye hos den tro Hyrde Vor Korsfæste Frelsere. forfattede af P.E." Det er uden trykkeår og -sted, men det "Findes til kiøbs paa Waisenhusets Boglade" og har "Imprimatur in fidem Protocolli Facultatis Theologica, Joh. Ottho Bang, Dr." Det omfatter salmerne nr. 160 - 187. Sidetælling i dette skrift er 95 - 150.

Af fortalen til "JEsu Saar og Vunders Frygt" fremgår, at Peter Ernst har fundet meningsfæller og sympatisører i Norge. Han citerer in extenso et brev fra en norsk læser, dateret "L. den 22 Jnny (sic!) 1754. M: C.". Brevet begynder sådan: "Min i Lammets Blod og Vunder meget kiere Broder Peter Ernst. Vores blodige Mand velsigne dig inderlig. Dine arme syndre Blod og Vunders sange er mig til hænde kommen gandske uformodentlig hvor for du skal have hiertelig tak. De ere mig med min kiere hustru og de faa Sødskende her ret kiere og angenem, Frelseren lad dem også blive os til velsignelse..."

For god ordens skyld kan jeg oplyse, at Peter Ernst ikke ses at have været gejstlig. Han må have levet et eller andet sted i Danmark, og jeg kan ikke tro andet, end at Peter Ernst er hans virkelige navn. Han er født omkr. 1718. Alle de oplysninger, der kan supplere det allerede anførte, vil være mig særdeles kærkomne.

Jens Lyster

Melodiefterlysning til tekster af Andersen og Hauch

Fra salmebogskommissionens sekretariat har vi modtaget organist og korleder Margrethe Østergaards melodiefterlysning til nedenstående tre tekster af Hans Christian Andersen og Carsten Hauch.

Jeg har en angst som aldrig før

1

Jeg har en angst som aldrig før,
som stod jeg foran dødens dør,
og måtte ind og styrte ned
i mørke og i ensomhed!
Jeg drives frem med stormens hast.
O Herre, Herre, hold mig fast.

2

Alt ondt i mig, det kom fra mig,
hvad godt jeg gjorde, kom fra dig;
de andres skyld jeg nok opskrev,
men ej mit eget skyldnerbrev;
hvor har jeg for mig selv hver dag
besmykket godt min egen sag.

3

Jeg trædes skal af dødens hæl,
først da sig løfte kan min sjæl.
Læg Fadervor som duens blad
mig på min tunge, gør mig glad!
Har jeg ej Gud, hvad har jeg da,
når hele verden falder fra!

H.C. Andersen 1864

Intet blad sig i skoven rører

1

Intet blad sig i skoven rører,
ingen larm og støj jeg hører,
ingen lyd;
og fuglene sover i enge,
vent! det varer ej længe,
så sover og du.

2

Månen sig hæver og svinder,
året kommer og bortrinder,
uden fryd;
og løvet visner i enge,
vent! det varer ej længe,
så visner og du.

3

Ser du ej stjernernes klynge,
hist, hvor engletunger synge,
Herrens fred;
det sagteligt klinger i enge,
vent! det varer ej længe,
så synger du med.

Carsten Hauch 1842
(Efter motiv fra Goethe: "Über allen Gipfeln")
(Lyriske digte 1842)

O Herre, jeg vil gå, hvorhen du kalder

1
O Herre, jeg vil gå, hvorhen du kalder,
thi jeg det ved, o Gud!
at ej den mindste spurv til jorden falder,
når ej det er dit bud.

2
Og boede jeg, hvor isens panser spænder
sig over nordens barm,
og vandred jeg, hvor ørknens flamme brænder,
mig favned dog din arm.

3
Ja mødte hvalen mig bag dybets vover,
på stumme rædslers vej,
og stod jeg, hvor løvindens afkom sover,
din hånd mig svigted ej.

4
Og fandt jeg ned til sølvets skjulte leje,
hvor jordens skatte gror,
og hæved jeg mig højt på vindens veje,
jeg fandt igen dit spor.

5
Og stod jeg der, hvor nattergales tunger
forkynder vårens pris,
og dér, hvor ravnen mader sine unger,
jeg fandt dig ligervis.

6
Ja, var min fod så let som kildevældet,
der sprudler under sky,
og fløj med ørnens flugt jeg over fjeldet,
jeg kunne dig ej fly.

7
Og stod jeg der, hvor dagens blomst udspringer
bag østens lyse sti,
og fløj jeg bort på aftenrødens vinger,
jeg fløj dig ej forbi.

8
Og vandred jeg, hvor morgenstjernen flammer,
i livets ungdomsskær,
og slutted jeg mig ind i dødens kammer,
da var du atter der.

9
Og kunne jeg hver dunkel tåge sanke,
som natten klækker ud,
og gemme dybt deri min stumme tanke,
jeg skuffed ej min Gud.
Sl. 139 Carsten Hauch 1842 (Lyriske digte 1842)

Redaktionelt

Med dette nummer går Hymnologiske Meddelelser nu ind i sin 25. årgang, og dette jubilæum kan være anledning til kort at gøre status. Ingen - og slet ikke undertegnede - havde forestillet sig, at der skulle komme et mangeårigt tidsskrift ud af det 3 sider store brev med den prangende overskrift "Hymnologiske Meddelelser", hvormed jeg

den 19. november 1971 indkaldte til bestyrelsesmøde i det skrantende Salmehistorisk Selskab. Initiativet var helt mit eget, men på bestyrelsesmødet blev tanken om et meddelelsesblad bakket op, og 1. årgang udkom med i alt 7 numre på tilsammen 154 sider. Nummer 7 var vokset til 46 stencilerede sider, som min kone og jeg i december 1972 duplikerede og sendte ud i 100 eksemplarer til hele abonnentskaren. Fra og med 2. årgang gik vi over til offset. Gud ske lov for offset-trykkeriet! Det ville have været hårdt for redaktørerne at skulle duplikere de i alt 5513 sider, som de hidtidige 24 årgange omfatter!

Den 25. årgang udkommer i et oplag på 500. Størsteparten af vore abonnenter bor i Danmark, mens der er ca. 80 abonnenter i de andre nordiske lande. I redaktionen glæder vi os over vore abonnenters trofasthed, men det skal ikke være nogen hemmelighed, at det er slidsomt for redaktionen at udsende fire årlige numre.

Med årgang 25 nr. 1 vil vi gerne hylde den nyere svenske salmedigtnings grand old man på hans 90 års fødselsdag den 23. april.

Anders Frostenson er født i Loshult, Skåne, den 23. april 1906. Han blev student i Lund 1926. Teol. kand. fra Lunds Universitet 1932 og derefter hjælpepræst i Gustav Vasa församling i Stockholm, kyrkoadjunkt sammesteds 1939, kyrkoherde i Lovö 1948, slotsprædikant Drottningholm 1955, pensioneret 1971. I 1961 grundlagde han Hymnologiska Institutet, og fra 1969 til 84 var han medlem af 1969 års psalmkommitté. For sine store fortjenester som salmedigter og initiativrig institutleder har Lunds Universitet gjort ham til teol. dr. honoris causa, og han har i 1989 modtaget HM Konungens guldmedalj - HM betyder på dette sted ikke Hymnologiske Meddelelser!

I Danmark skrider arbejdet i den kirkeministerielle salmebogskommission fortsat fremad. Vi har bedt en række medlemmer om at skrive om en eller flere af de salmer, som de personligt har været optaget af, og i denne omgang kan vi bringe sognepræst Jørgen Kjærgaards og organist Peter Møllers reaktioner på opfordringen. Vi håber fremover at kunne bidrage med flere livstegn fra salmebogskommissionen - til dens medlemmers opmuntring og til vores information, så vi ikke er helt uforberedte på, hvad der venter os, når prøvesalmebogen udkommer.

Endelig bringer dette nummer en række anmeldelser, som hver især giver indblik i værdifulde nye udgivelser.

Som organ for Nordisk Institut for Hymnologi (NORDHYMN) vil vi også henlede vore læseres opmærksomhed på et åbent nordisk hymnologisk seminarium, der finder sted på Københavns Universitet, Købmagergade 46, onsdag den 29. maj. Her præsenteres resultaterne af "Dejlig er jorden projektet", som er en stor sociologisk enquete-undersøgelse om salmernes rolle og betydning i nutidens nordiske samfund. Nærmere oplysninger om tid og sted og program kan fås hos Vagner Lund, tlf. 35 32 36 23, når dagen nærmer sig.

Glædeligt forår

J.L.

FORFATTERNES ADRESSER

Redaktør Gustav Biering, Fuglebakkevej 89, DK-2000 Frederiksberg.

Professor teol. dr. Gustav Björkstrand, Eriksgatan 5 D 102, SF-20110 Åbo.

Pastor lic. theol. Jørgen Glenthøj, J.L. Heibergs Vej 45, DK-8230 Åbyhøj.

Forlagsredaktør cand. theol. Åge Haavik, Markalléen 33, N-1320 Stabek.

Biskop Johannes Johansen, Korsgade 14E, DK-5700 Svendborg.

Sognepræst Jørgen Kjærgaard, Præstegårdsvej 8, DK-7770 Vestervig.

Organist Erling Lindgren, Nis Petersens Vej 11, DK-7620 Lemvig.

Docent dr. phil. Flemming Lundgreen-Nielsen, Tølløsevej 59, DK-2700 Brønshøj.

Sognepræst Jens Lyster, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg.

Organist og kantor Peter Møller, Askelunden 74, DK-6705 Esbjerg Ø.

Sognepræst Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde.

Organist og kantor Thomas Viggo Pedersen, Oldfuxvej 2, DK-2400 København NV.

Førsteamanuensis Sigvald Tveit, Institutt for Musikk og Teater, Postboks 1017, Blindern, N-0315 Oslo.

Sognepræst og docent dr. theol. Günter Weitling, Kirke Allé 5 A, DK-6400 Sønderborg.

Kantor Elisabet Wentz-Janacek, Kyrkogatan 17, S-222 22 Lund.

Organist og korleder Margrethe Østergaard, Adelgade 19, DK-4400 Kalundborg.

Sognepræst Valdemar Aastrup, Bilsbækvej 35, Ørting, DK-8300 Odder.

SAMFUNDET
DANSK
KIRKESANG

Weekend-kursus på Grundtvigs Højskole Frederiksborg 31. maj - 2. juni 1996:

THOMAS LAUB OG DEN DANSKE KIRKESANG

Thomas Laub og den danske kirkesang

Tager man et overblik over de salmemelodier, der synges i den danske gudstjeneste i dag, vil man hurtigt blive overbevist om, at *Thomas Laub* (1852-1927) ligger på en klar førsteplads, hvad angår brugen af melodier af en enkelt komponist.

Det giver anledning til at stille spørgsmålet, hvori disse melodier har deres egentlige gudstjenstlige styrke. Synges Laubs melodier blot fordi, de nu en gang står i koralbogen? Eller handler det snarere om, at Laubs melodier i særlig grad formår at integrere gudstjenestens tekstlige og musikalske elementer?

Med dette weekend-kursus ønsker vi at belyse forskellige aspekter, der knytter sig til Laubs betydning for den danske kirkesang. Det drejer sig om såvel Laubs historiske forudsætninger som hans baggrund i samtidens kulturelle strømninger. Hertil kommer gennemgange af Laubs praktiske melodiudsættelser og hans musikalske fortolkninger af danske salmetekster. Traditionen tro slutter kurset med en orgelkoncert lørdag aften og gudstjeneste søndag formiddag.

Program

Fredag 31. maj

Kl. 16-18: Ankomst og indkvartering

Kl. 18.00: Aftensmad

Kl. 19.15: Velkomst

Kl. 19.30: Lektor, cand. theol.
JØRGEN I. JENSEN:
Laubs kirkesangsreform i dens samtids perspektiv – musik og symbolisme

Lørdag 1. juni

Kl. 8.00: Morgenmad

Kl. 8.50: Morgensang

Kl. 9.00: Forskningsassistent, cand. theol.
PETER THYSSEN:

Thomas Laubs kirkesangsreform i lyset af det 19. århundredes kirkemusikalske reformbevægelser

Kl. 10.30: Formiddagskaffe

Kl. 11.00: Docent ved Musikkonservatoriet, organist
BINE BRYNDORF:

Principper for udsættelsen af salmemelodier med udgangspunkt i Thomas Laub

Foredraget finder sted i Ullerød Kirke

Kl. 12.30: Frokost

Kl. 14.00: Sanginspektør ARNE BERG &
PETER THYSSEN:

Laubs melodier til Grundtvigs og Brorsons salmer

Kl. 15.30: Eftermiddagskaffe

Kl. 16.00: Opsamling og diskussion

Kl. 18.00: Aftensmad

Kl. 20.00: Orgelkoncert i Tikøb Kirke ved ELSE MARIE KRISTOFFERSEN

Kl. 22.00: Natmad på højskolen

Søndag 2. juni

Kl. 8.00: Morgenmad

Kl. 10.00: Højmesse i Ullerød Kirke med lektor, cand. theol. JESPER STANGE som prædikant og BINE BRYNDORF som organist.

Kl. 11.30: Frokost på højskolen.

Praktiske oplysninger

Tid og sted: Kurset finder sted 31. maj – 2. juni 1996 på Grundtvigs Højskole Frederiksborg, Frederiksværksgade 147, 3400 Hillerød, tlf. 42 26 87 00.

Pris: Kurset koster (alt inklusiv) kr. 1.050,- med indkvartering på dobbeltværelse med bad (enkeltværelse: kr. 1.200). Studerende halv pris. Enkelte foredrag koster kr. 40 (inkl. kaffe/the). Enkelte måltider (middag og aften): kr. 50 (afregnes med kassereren på kurset).

Tilmelding: sker ved indbetaling af kursusbeløbet til Samfundet Dansk Kirkesang, Niels Morsing, Ved Linden 7,3, 2300 Kbh. S, tlf. 31 95 27 85, på giro: **4 27 12 38**, senest den 15. maj 1996. – Foreløbig tilmelding til hele eller dele af kurset kan ske til Peter Thyssen, Mejlgade 71, 8000 Århus C, tlf. 86 19 02 73.

NB! Der gøres opmærksom på, at ansatte i folkekirken vil kunne ansøge menighedsrådet om at få bevilget tjenestefrihed med løn ifølge Kirkeministeriets cirkulære af 14. dec. 1983 om kirkefunktionærers deltagelse i faglige kurser. Ansøgningsskema kan rekvireres på tlf. 86 19 02 73.

Kursusledelse: Arbejdsudvalget for *Samfundet Dansk Kirkesang*.

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Professor, fil.dr. Folke Bohlin
Galjevångsv. 15, S-224 65 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 30 70.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Forskningslektor, ph.d. Nils Holger Petersen,
Mimersgade 56, 1.tv., DK-2200 København N. Tlf. 31 85 41 21

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, fil.dr. Folke Bohlin, formand
Galjevångsv. 15, S-224 65 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 30 70.

Professor, teol.dr. Gustav Björkstrand,
Eriksgatan 5 D 102, SF-20110 Åbo, Finland. Tlf. 921 32 46 59

Forlagsredaktør, cand.theol. Åge Haavik,
Markalléen 33, N-1320 Stabek. Norge. Tlf. 67 53 91 54.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.,

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Steffen Arndal, Peter Balslev-Clausen, Vagner Lund (redaktionssekretær),
Jens Lyster (ansvarshavende), Nils Holger Petersen og Torben Schousboe.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

Det samfundsvidenskabelige fakultets reprocenter